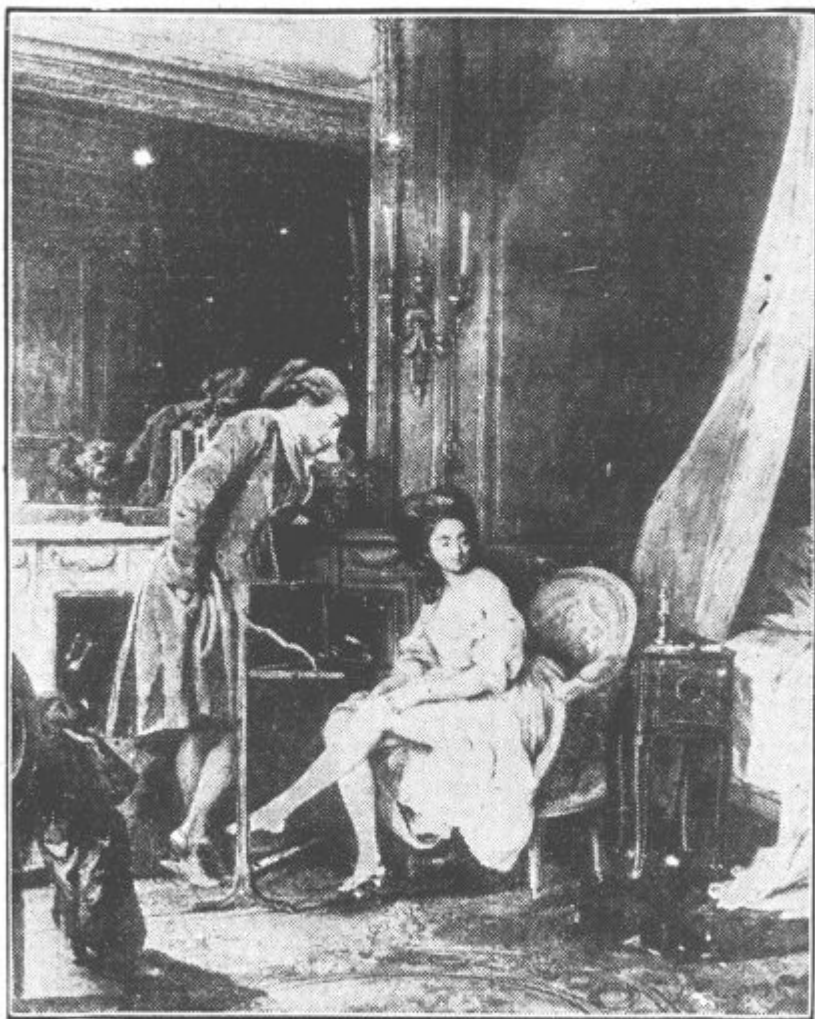

Priloga glasniku v gotovici

ZIVLJENJE IN SVET

19 L J U B L J A N A 32

Štev. 22.

27. novembra 1932.

Knjiga 12.

ŽIVLJENJE IN SVET — ilustrovana tedenska revija

Izhaja ob nedeljah in stane celoletno (dve knjigi) Din 80.— polletno (ena knjiga) Din 40.—, trimesečno Din 20.—, mesečno Din 8.—. Posamezna številka Din 2.—.

Naročnina za inozemstvo: ITALIJA trimesečno 8 lir, polletno 16 lir, celoletno 30 lir. FRANCIJA mesečno 4 franke ČESKOSLOVAŠKA mesečno 6 kron. AVSTRIJA, mesečno 1 šiling Amerika in ostalo inozemstvo letno 1½ dolarja. Uredništvo in uprava v Ljubljani, Knafljeva ul. 5. — ROKOPISI SE NACELNO NE VRACAJO.

Urednik: Ivan Podržaj. — Izdaja za konsorcij: Adolf Ribnikar. Za »Narodno tiskarno« kot tiskarnarja Fran Jezeršek. Vsi v Ljubljani.

VSEBINA št. 22: Dr. Božo Škerlj: O vplivu podnebja na spolni razvoj ženske. — Nevidna bitja. — Od smreke do ženske nogavice. — Franklin Roosevelt. — A. Debeljak: Osemstoletnica Stiškega samostana. — Nobelova literarna nagrada. — Slike iz življenja in sveta. — Evgon Heltai-dr. M. Robič: Boy. — Dr. Božo Škerlj: Ovratniki, ribe in telefon. — H. Smrekar: Dušna paša. — Jo-jo. — Oprema šolskih fotografskih tečajev. — Saigon, orientalski Pariz. — šah. — Znamke pripovedujejo. — Anekdote. — Kakšen je povprečni Američan. — Humor.

Kakšen je povprečni Američan

Kongres za evgeniko v New Yorku je bil tudi za ameriško industrijo za proizvodnjo pijač, kj se bo menda v kratkem odločila za izdelovanje alkoholnih pijač. velikega pomena. Na kongres je nemški zdravnik dr. Unterberger iz Kraljevca prinesel novico, da se rodijo ženskam, ki zaužijejo zadostno množino ogljikovikislega natrona, sami moški potomci, medtem ko smejo bodoče matere — če so se zdravile z mlečno kislino, računati le na naraščaj ženskega spola. Podoba je torej, da se bodo dali v Ameriki prav kmalu spet zaslužiti milijoni in morda ne bo dolgo, ko bodo na oglj. kjer prodajajo danes limonado, stale stoinice s pijačami po Unterbergerjevem predpisu.

Med številnimi vprašanji je kongres v New Yorku temu vprašanju posvetil prav posebno pozornost. S precejšnjo skrbjo je mednarodni zdravstveni svet, ki je bil tamkaj zastopan, pretresal bodočnost prebivalstva in vprašanje evgeničnih reform. Zastopniki daljnega Teksasa so celo zagovarjali predlog, naj bi se — nalašč proti kontroli rojstev — razpisale nagrade po 50 dolarjev mesečno za one starše, katerih tretji otrok dočaka peti rojstni dan. Za vsakega nadaljnega otroka naj bi dobivali starši najmanj 10 dolarjev mesečno.

Ameriška javnost je tem razpravam sledila s posebnim zanimanjem iz razloga, ker so pri tej priliki prvič po svetovni vojni govorili o povprečnem Američanu. kakršnega je izoblikovala znanost. Zaključek je razočaral in povzročil nove skrbi. Povprečni Američan, ki so se vrnili iz svetovne vojne, torej očetje sedanje generacije, niso atletskih postav, temveč slabotni ljudje z vsemi znaki debelosti, ki živijo za pisalnimi mizami umetno razsvetljenih sob po donebnicah. Z duševnim življenjem povprečnega Američana se kongres ni bavil podrobneje; kdor je

hotel, pa je lahko iz besed profesorja Müllerja iz Teksasa — ki ga znanost v Ameriki visoko ceni — razumel, da so v tem oziru industriji, vojniki, politiki in »gangsterji« precej enaki. Ta učeni živaloslovec je izjavil, da so vodilni razredi »genetično tako opredeljeni, da bi bili dobro organiziranemu socialnemu sistemu prej v škodo, ker jih prevzemajo bolj roparske kot pa konstruktivne namere.« To teorijo potrjuje marsikateri znani finančnik.

Seveda je jasno, da je mnogo težje razumeti povprečnega Američana notranje kot pa ponazoriti njegovo vnanjo sliko. Po vojni se sicer ni mnogo spremenil, dasi tudi zadnja tri leta niso šla tako brez sledov mimo njega kot prejšnje periode propadanja. Notranje spremembe so se pojavile v primerih, kjer so šla velika premoženja v izgubo in so se morali ljudje vzgojiti skladno s skromnostjo in zahvalo za vse, kar jim je še ostalo v trdem boju za življenje. Pri tem pa še ni gotovo, ali se bo ta sprememba, kolikor se je pojavila izven inteligenčnih krogov, ustalila samo v gotovih krogih ali pa se bo razmahnila tako široko, da bo lahko vplivala tudi na povprečnega Američana. Ta ameriški človek povprečnega kova začne še vedno pri čitanju listov s sportno rubriko, preide nato na zločine in končno na kratkočasno stran, ki je še zmerom pristno ameriška iznajdba in je namenjena smehu in zabavi za staro in mlado. To so stoloci, ki jih čita povprečni Američan. V časih razmaha si morda vrh tega še bežno ogleda pregled borznih tečajev, v politično vznemirljivih dobah pa si ustvari tudi površno sodbo po kakršnemkoli uvodniku. Da je povprečni Američan iz dobe depresije še zmerom izrazil nasprotnik knji-

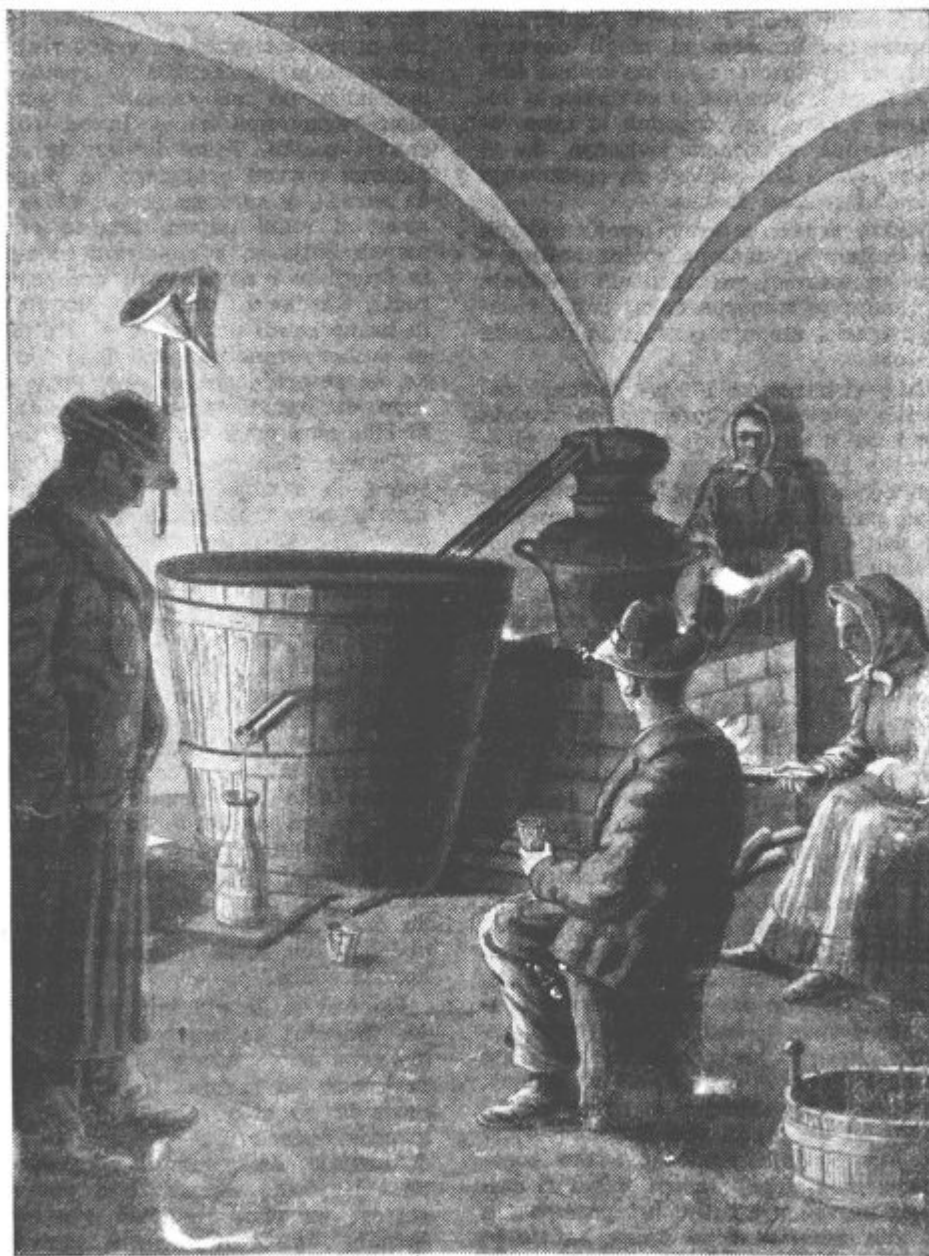
(Nadaljevanje na predzadnji strani).

ZIVLJENJE IN SVET

ŠTEV. 22.

LJUBLJANA, 27. novembra 1932.

KNJIGA 12.

PETER ZMITEK: KUHANJE ŽGANJA

Dr. Božo Škerlj

O vplivu podnebja na spolni razvoj ženske

Spolni razvoj ženske je na neki stopnji označen z dobivanjem mesečnega perila. Prvo mesečno perilo, ki ga bom v nadaljnjem na kratko imenoval menarha, pa ni edini znak spolnega dozorevanja ženske, po katerem bi mogli obvezno sklepati na doseženo spolno zrelost ženske. Ampak menarha je za deklet, ki dozoreva v ženo, tak dogodek in tako važen mejnik v njenem življenju, da jo smemo vzeti kot podlago za opazovanja o spolni zrelosti ženske.

Kakor vsakdo iz kroga svojih bližnjih sorodnikov vé, nastopa spolna zrelost v različni starosti pri različnih ženskah. A vendar je menarha dokaj trdno vezana na neko stopnjo razvoja in na neko starost.

Ako si naredimo ali pregledamo statistiko o menarhi kateregakoli naroda (podatke o tem zbirajo skoraj vse ginekološke klinike in porodnišnice), potem dobimo za neko starost v dotičnem narodu največ primerov prvega mesečnega perila. Ta starost je n. pr. pri Slovenkah 14—15 let, pri Čehinjah 15—16 let, pri Norvežankah 14—15 let, pri Holandkah 13—14 let itd. Te starostne dobe veljajo za večino žensk navedenih narodov. Seveda jih je jako mnogo še prej »zrelih« in prav toliko še pozneje. Skoraj pri vseh narodih Evrope nastopa prvo mesečno perilo normalno v mejah med 10. in 20. letom starosti. To pomeni, da imamo v teku teh deset do enajst let sklenjeno vrsto primerov, vrsto, ki se začneja in se konča z malo primeri in ki ima največ primerov nekje v sredini, ki jo moremo smatrati za več ali manj tipično za oni narod (prim. zgoraj!). Za abnormalno moramo smatrati vse one primere, ki leže izven sklenjene vrste (ob zadostnem številu opazovanj seveda!), bodisi da pri njih nastopa menarha prej, bodisi da se pojavi kasneje (torej n. pr. s 7. ali 25. letom). Dasi je torej sklenjenost vrste od 10 do 20 let skoraj za vso Evropo veljavna, leži srednja vrednost vsake posamezne vrste, torej starost, v kateri najdemo največ primerov, pri posameznih narodih dokaj različno, kakor kažejo že zgoraj navedeni podatki.

Vprašanje je sedaj, kaj je tem razlikam vzrok?

Pred vsem mogoče rasa? Ali pa socialne razlike? Ali geografska lega? Ali podnebje? Ali še kaj drugega, nam še neznanega?

Vprašanje po vzroku je težko in odgovor nanj prav tako. Gotovo igravo vse tu našete možnosti važno vlogo pri dozorevanju ženske. Da je spolna zrelost lahko po rasi različna, si predstavimo razmeroma lahko. In res so tudi znane razlike. Tako dozorevajo n. pr. Židovke povsod prej nego pa pripadnice naroda, v katerem živijo. (Židovstvo sicer ni rasni pojem, temveč etnični, ampak Židje so kombinirani in mešani iz drugih ras nego ostali evropski narodi). Razlike so tudi med blondinkami in brunetkami: pri nas in v južni Evropi dozore brunetke prej nego blondinke, na severu je pa narobe. Prav to pa kaže na nezadostnost razlage, da naj bi bila rasa edini vzrok razlikam.

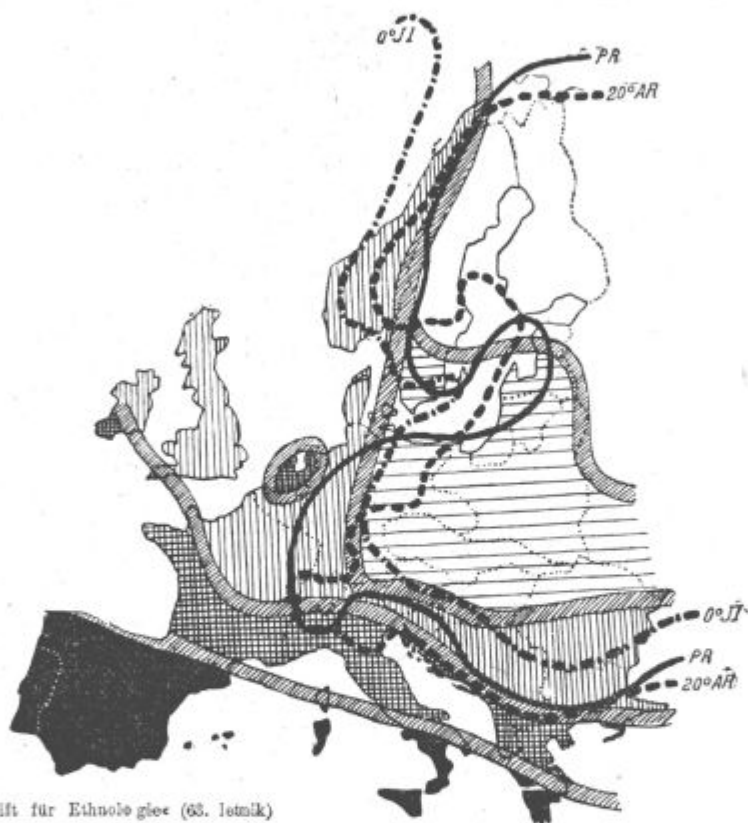
Tudi socialni pogoji so važni. Tako vemo, da nastopa v Evropi menarha v mestih navadno znatno prej nego na deželi. To si razlagamo z boljšimi higijenskimi prilikami v mestu, dalje z duševnimi vplivi (v mestu dobi seksualna fantazija več netiva nego na deželi po raznih gledaliških in kinematografskih predstavah, pa tudi po štivu itd.). Važna je tudi razlika med telesno mnogo delajočo žensko in med študentko — slednja dozoreva navadno prej. Vobče smatramo lahko za dognano, da težko telesno delo ovre spolni razvoj, medtem ko ga zadostna hrana, zadostni mir in ležanje in spanje pospešujejo. Vsi ti pogoji lahko vplivajo na spolni razvoj in so brez dvoma važni, vendar do danes še niso zadostno znanstveno obdelani, da bi se mogla o njih izreči končna sodba.

Končno si še oglejmo vpliv podnebja. Dosedaj so smatrali, da nastopa menarha tem pozneje, čim bolj se oddaljujemo od ravnika na sever ali jug. Sestavili so celo tabele, ki naj bi to mnenje podprle. Žal, pa prav te tabele dokazujejo, da stvar ni tako enostavna. Najdemo namreč isto povprečno starost na prav različnih geografskih širinah, ne le v Evropi, temveč po vsem svetu. Ako si ogledamo le Evropo, potem so prej navedene številke starosti ob menarhi pri različnih naro-

dih pazljivega bralca morda že opozorile na prav nepravilno razdelitev menarhe po Evropi z ozirom na geografsko širino. Kako to, da imajo Norvežanke ob istem času menarho, kakor Slovenke? Kako to, da nastopa zrelost pri Nizozemkah prej nego pri Čehinjah? Pri slednjih prej nego pri Norvežankah? In pri teh znatno prej nego pri Švedkah in Finkah?

očividno vplivajo na potek mejnice med 15.—16. letom in 16.—17. letom.

Celotna tu opazovana razdelba starosti ob spolni zrelosti pa navaja na primerjavo s potekom toplotnih in padavinskih krivulj, po katerih sodimo, ali je podnebje na dotičnem kraju oceansko ali pa kontinentalno. Na kratko povedano: oceansko je podnebje tam, kjer je mala toplotna razlika med zimo

12 »Zeitschrift für Ethnologie« (63. letnik)

Poglejmo si priloženo kartico! Široke, poševno črtkane mejnice ločijo kraje z različnim začetkom menarhe. Razen tega pomenjajo črni deli kraje z menarho v 12.—13. letu, križano črtkani deli v 13.—14. letu, pokončno črtani deli s 14.—15. letom, vodoravno črtani deli s 15.—16. letom in beli deli menarho s 16 in več leti povprečno za označene kraje. Opazimo zlasti zanimivo mejo med menarho s 14.—15. in s 15.—16. letom. Ta meja sega kakor klin v srce srednje Evrope. Na Holandskem opazimo, da nastopa menarha prej nego bi pričakovali. Severnovevropske nižine z Vzhodnim morjem

in poletjem, kjer torej nimamo posebno stroge zime, pa tudi ne pretoplega poletja, kjer pa je vlaga v zraku velika in je mnogo padavin v navadno več dobah v letu. Oceanska klima stoji v Evropi pod vplivom Zalivskega toka. Kontinentalno klimo označujejo velike toplotne razlike med zimo in poletjem ter malo vlage in manj padavin, in še te po navadi zlasti v poletnih mesecih pod vplivom neviht. Če si vzamemo kot mejo razliko 20° C med srednjo zimsko in poletno toploto v zraku (na karti AR — amplitudna razlika), potem opazimo podoben potek te črte, kakor meje med menarho v 14.—15. letu in

v 15.—16. letu. Tudi ono izbočnino proti vzhodom najdemo nad Vzhodnim morjem. Ako primerjamo še januarsko izotermo (JI) 0° vidimo prav podoben potek in prav tako mejo med bolj oceanskim in bolj kontinentalnim padavinskim režimom (PR). Zdi se torej, da imamo tu opraviti z nekim vplivom klimatskih prilik na nastop spolne zrelosti pri ženski. Razume se, da so te meje, kakor so tu zarisane, še potrebne korektur. Gotovo bomo našli še več vključkov kasnejše ali bolj zgodne menarhe (podobno kakor na Holandskem poznamo tak mal vključek tudi v Alpah na Tirolskem, samo da tam nastopa menarha kasneje). Šele podrobne krajevne raziskave morejo dati v bodočnosti točnejšo sliko o začetku mesečnega perila pri ženskah raznih narodov. Tako bo najbrže v Španiji pustiti v sredini dežele svetlejšo liso, ker imamo tam precej kontinentalno podnebje. Dosedanje krajevne raziskave na Norveškem so podmeno o tesni zvezi spolne zrelosti ženske (merjene ob menarhi) s podnebnimi prilikami potrdile.

Za Slovenijo, po dosedanjih podatkih iz raznih okrajev, moremo sklepati, da imajo okraji Brežice in Krško (najbrž pa tudi vse Prekmurje in veliki del Slovenskih goric, odkoder pa še nimamo podatkov) najkasnejšo menarho, prav isto velja tudi za Kočevje. Najbolj zgodno menarho imata okraj Logatec in Kranj—Škofja Loka ter mesto Ljubljana. To bodi navedeno le kot primer. Iz te razdelitve po južnem delu Slovenije pa že spoznamo, da morajo razen podnebnih prilik vplivati tudi še drugi momenti. Med temi je najvažnejši absolutna višina nad morjem, krajevna lega dolin (ni vseeno, ali piha po dolini vzhodni ali pa južni veter!) in absolutna množina padavin ter vlage v zraku. Vsa ta opazovanja pa za Slovenijo še niso zaključena.

Ako torej še enkrat ponovimo do zdaj znane možnosti, kaj vpliva na razvoj spolne zrelosti, si moremo možne vzroke razdeliti nekako takole:

1. Notranje (rasa, podedovanje, bolezni, abnormalnosti žlez z notranjim izločanjem).

2. Vnanje: a) naravne (podnebje, geografska lega, višina nad morjem, značaj hrane, kolikor je odvisen od geološke podlage tal), b) umetne ali sociološke (vzgoja, hrana, telesno delo,

živčna razdraženost po raznem štivu, predstavah in slikah).

Razglabljanja in natančno znanstveno delo glede vprašanja spolne zrelosti in vzrokov, ki jo pospešujejo ali zadržijo, pa niso le teoretsko važna s stališča antropologije in obče biologije, marveč tudi praktično.

Razdelitev spolne zrelosti ženske po Evropi bi morala n. pr. odsevani v kazenskih zakonikih tam, kjer gre za zaščito mladoletne ženske, n. pr. pred posilstvom, pred zapeljevanjem, pred prodajo v prostitucijo itd. Ako preстане po našem kazenskem zakoniku dekle točno na dan in uro s 14. letom biti otrok in je po k. z. (n. pr. § 273) z dovršenjem 14. leta postalo spolno zrela ženska, potem ta zakonska določba kaže, da se zakonodavec ni dovolj oziral na statistične podatke o spolni zrelosti deklet pri nas, vsaj v dravski banovini. Pa to je seveda samo primer. Saj se na take statistike menda še nikjer niso zadostno oprli, dasi je več nego jasno, da morejo za tako važne meje, kakor je spolna zrelost v primeru kaznivih dejanj biti odločilne le matematično nepoporne statistike iz posameznih pokrajin in držav. Tam, kjer spolna zrelost, merjena ob menarhi, ni za vso državo enotna, kakor n. pr. na Norveškem, pa tudi že pri nas, tam je treba izbrati za važne zakonske določbe pač vsaj najvišjo srednjo vrednost, po možnosti pa raje še eno ali celo dve leti več, zakaj šele potem smo lahko uverjeni, da bo do svoje spolne zrelosti zaščitena večina deklet. V podrobnosti se tu, žal, ne morem spuščati, naj zadoštuje, kar je tu povedano, le kot pobuda za premišljanje o teh problemih.

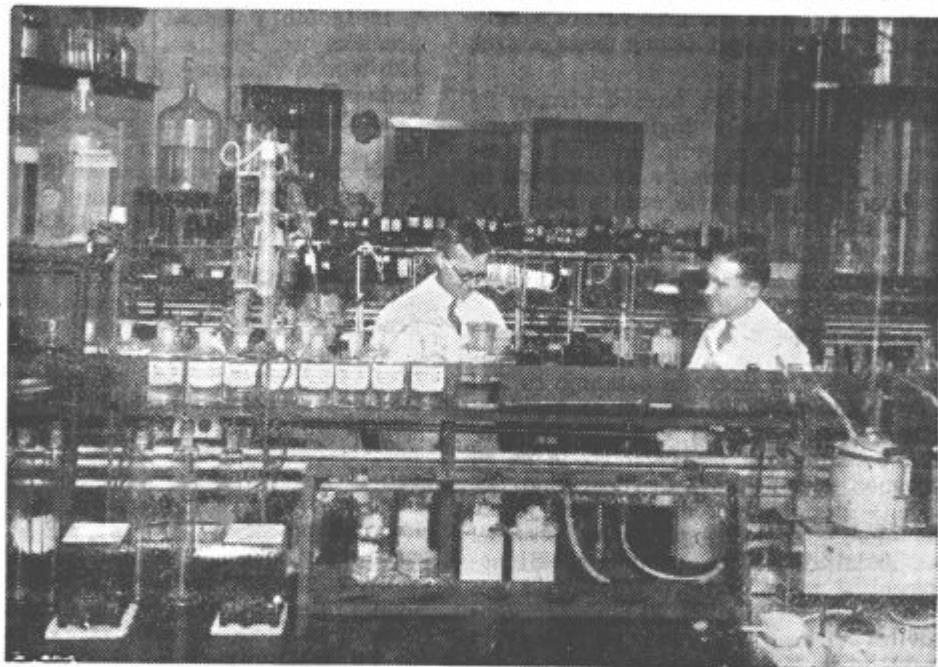
Za sociologa pa je menda tudi zanimivo, da pozna razlike in vzroke teh razlik. Ako primerja n. pr., da vzamem neki ekstrem, kmečka dekleta in srednješolke iz imovitih meščanskih rodbin, bo opazil, da nastopa pri slednjih menarha morda dve leti prej (krajevno različno). Menarha, oz. po nji presojana spolna zrelost je torej očitno odvisna od vnanjih vzrokov, ki si jih ustvarja človek v svojih družabnih oblikah in pogojih sam.

Nevidna bitja

Leta 1897. sta dokazala Loeffler in Frosch, da je mogoče pretlačiti povzročitelja parkeljske kuge skozi porcelanski filter, ki ne prepušča bakterij. S tem poskusom sta prvič dognala, da so mikroskopsko nevidni povzročitelji bolezni, ki se dajo filtrirati in ki jih ni mogoče gojiti na umetnem redivu.

ja med njo in luknjičavo steno. Tako poznamo različne bolezenske povzročitelje, n. pr. virus živinske kuge, konjske prsne kuge, levkemije, ki jih doslej mikroskopsko ni bilo mogoče opaziti, a se tudi ne dajo filtrirati. Zaradi tega ne moremo istovetiti pojmov neviden in filtračen, tem bolj ker so tudi vidni mikroorganizmi (spirohete), ki morejo pod

Dr. Art. I. KENDALL, profesor biologije na Northeastern univerzi v Evanstonu (USA) v univerzitetni »Medicinal School«, ki je odkril novo metodo za izolacijo doslej nevidnih bakterij

Nekaj podobnega je ugotovil leto pozneje Beijerinck za tako zvano mozaično bolezen tobačne rastline. Uspelo mu je, da je z iztiskanim sokom bolnih rastlin, ki ga je precesil skozi najfinejši porcelanski filter in ki ni kazal nobenih mikroskopsko vidnih mikroorganizmov, okužil zdrave rastline. Beijerinck je označil to bolezen povzročajočo snov kot »contagium vivum fluidum« ali na kratko »virus« in ta označba se je pozneje udomačila za vse bolezenske klice, ki se dajo filtrirati. Potem se je seveda pokazalo, da niso vse klice te vrste nevidne, ker filtracijska sposobnost kakšne snovi ne zavisi samo od njene velikosti in velikosti filterjskih luknjic, temveč predvsem od adsorpcijskega razmer-

ugodnimi pogoji skozi filter.

Beijerinck je menil, da so virusi nekaj vse drugega nego najnižja znana živalska in rastlinska bitja, protociji in bakterije. Dočim kažejo ta določeno strukturo, se hranijo in množijo s preprosto delitvijo ali na sličen način, naj bi bil virus po njegovem neizobličen in tekočinast ter podoben fermentu, ki more v določenih organskih spojinah povzročiti čisto tipične razkroje. Razkrojnine, ki se pri tem pojavljajo, sestoje v večjem ali manjšem delu spet iz virusa. Ti bolezenski fermenti se množijo tedaj ne z delitvijo, temveč iz organizma samega.

Večina mikrobiologov je tedaj zavračala to fantastično razlago in je sma-

trala filtriranja sposobne viruse za prava organska bitja, ki se od znanih mikroorganizmov razločujejo samo po svoji majhnosti. Dandanes pa se nagiba znanost k naziranju, da gre pri virusih dejansko za bitja, ki so neizobličena in ki se množijo morda na gori naveden način. »Herellov pojav« podpira to naziranje. Pod tem pojavom razumemo obolenje bakterijske stanice, ki se podeduje od roda do roda in ga povzroča neviden agens, ki se da filtrirati in spada med lizine. Ta lizin razkraja bakterijsko stanico, pri čemer nastaja svež lizin.

Čeprav nam prava narava virusov še ni povsem jasna, v doglednem času ne bomo delili živega sveta preprosto v živali in rastline, temveč v neizobličena in izobličena bitja in šele zadnja bomo delili v živali in rastline. Ni izključeno, da bomo tedaj spremenili tudi naziranje o fermentih in zlasti o beljakovinskih encimih.

Vsem virusom je skupna lastnost, da jih ni mogoče gojiti na umetnih hranilih. Mogoče je sicer, da ostanejo tu živi in se dajo presaditi na dva ali tri nova rediva, a tu gre zgolj za mehaničen prenos bolezenskega povzročitelja in ne za njegovo razmnožitev. Če dosežemo določeno stopnjo razredčenosti, to je, če ne moremo določenega virusa prenesti na nadaljnje redivo, postane medij nesposoben za infekcijo. Infekcijski poskus pa je doslej edini, ki omogoča ugotovitev virusa. Nasprotno pa je uspelo gojiti virus koz, kokošjega sarkoma, pegaste mrzlice itd. v zvezi z živimi stanicami v kulturi tkiva. Tu se virus res množi. Živo tkivo mora biti tu odločilnega pomena, kajti dočim se da virus koz n. pr. dobro gojiti v prisotnosti živih stanic roževine, se njegova množitev neha, čim umorimo te žive stanice z ohladitvijo ali z dodatkom kuhinjske soli. Za druge vrste virusov so prilike podobne. Različni virusi so torej parasiti, bitja, ki jim je življenje in množitev odvisna od žive stanice. Ali obstoje vrste virusov, ki žive čisto parasitsko, ne da bi povzročale bolezni, to se danes še ne da ugotoviti.

Običajno so razne vrste virusov strogo navezane na določenega gostitelja. Svinjska kuga napada n. pr. samo prašiče, miksomatoza samo kunce, kokošji sarkom samo kure, poliomielitis (otroška paraliza) samo človeka in opice. Druge vrste virusov napadajo samo ome-

jeno število živali, parkeljska kuga n. pr. samo določene parkljarje in morske prašičke, redko tudi človeka. V zadnjem času pa so dognali, da ostavijo neke vrste virusov z navidezno visoko gostiteljsko specifičnostjo to specifičnost, če jih vcepimo v žive možgane. Dočim so doslej n. pr. menili, da se virus rumene mrzlice množi samo v človeku, opicah in prenašajočem komarju, se je pokazalo, da se množi tudi v možganih bele miši. Virus kokošje kuge živi tudi v možganih podgane, miši, morskega prašička itd. Pri tem nastopi sicer lahko izguba virulence, ki je pa samo prehodnega značaja.

Infekcioznost raznih vrst virusov je izredno različna. Dočim se drži koz in ošpic nenavadno visoka okužljivost, se prenaša steklina n. pr. samo z ugrizi, praskami itd., rumeno mrzlico in dengo razširjajo določene žuželke, parkeljsko kugo pri morskih prašičkih in eksperimentalno kokoško kugo samo direktno cepljenje.

Večina bolezni po virusih ima lastnost, da jim sledi posebno močna imunost, če si bolezen prebolel. Pri boleznih, ki jih povzročajo bakterije, ta imunost običajno ni tako izrazita. Na ošpicah in kozah človek n. pr. običajno ne oboli v drugič. Ni izključeno, da je ta imunost posledica tega, da se v organizmu po bolezni ohranijo živi, čeprav v svoji virulenci oslabei virusi. To je domneval Pfeiffer že pred dolgim časom in najnovejša raziskovanja kažejo, da bo imel prav. Tako so ugotovili infekcije sposobne viruse v konju, ki je bil sedem let prej obolen za perniciozno anemijo. Podobna dejstva so ugotovili pri drugih živalih in rastlinah. Večinoma se takšni infekciozni virusi ne oddajajo več na zunaj, v nekih primerih, kakor pri otroški paralizi, pa je gostitelj lahko stalna nevarnost za svojo okolico.

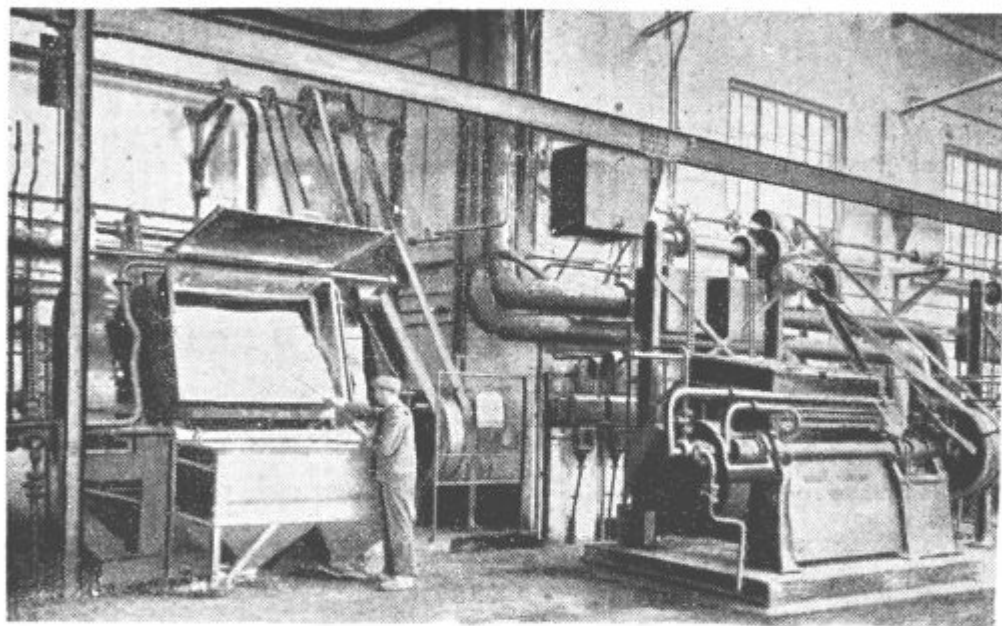
Fotografiranje v temi

Predmet, ki se fotografira, mora biti osvetljen od dnevne svetlobe ali pa od dovolj močne umetne luči. Zadnji čas se mnogo govori o fotografiranju z nevidnimi infrardečimi žarki. Poskusi so namreč pokazali, da se dajo pri prav močni umetni luči s filtri odstraniti vsi vidni žarki, tako da je predmet »razsvetljen« samo od nevidnih infrardečih žarkov, ki pa zadostujejo, da se naredi odtisek na fotografski plošči. Ta način fotografiranja ima veliko bodočnost v kriminalistiki, industrijski špijonaži in kot kontrolni pripomoček pri okultističnih poskusih.

Od smreke do ženske nogavice

Ni še tako dolgo tega, ko se je smatrala umetna svila za ne posebno cenjen nadomestek naravne svile. Zadnja leta smo pa na tem področju doživeli velikanski preobrat. Umetna svila, ta najmodernejša tekstilna sirovina, si je v zmagovitem pohodu osvojila ves svet in potisnila svojo naravno vrstnico daleč v ozadje. Proizvodnja umetne svile je zdaj že štirikrat tolikšna kot pridelek naravnega blaga. Že 1928 so izdelali v

za izdelovanje papirja. Z dodatkom solitrne in žveplene kisline je Chardonnet pretvoril celulozo najprvo v nitrocelulozo, ki jo je potem očistil in obdeloval pod stiskalnico. Po nadaljnji, dokaj komplicirani predelavi nastane iz nitroceluloze kolodij: gosta, lepka tekočina, ki postane pod vplivom vode elastična. Kolodij je stiskal Chardonnet pod precejšnjim pritiskom skozi prav tenke šobe, tako da so polzele iz njih pajčevinasto drobne niti. Torej skoraj sličem

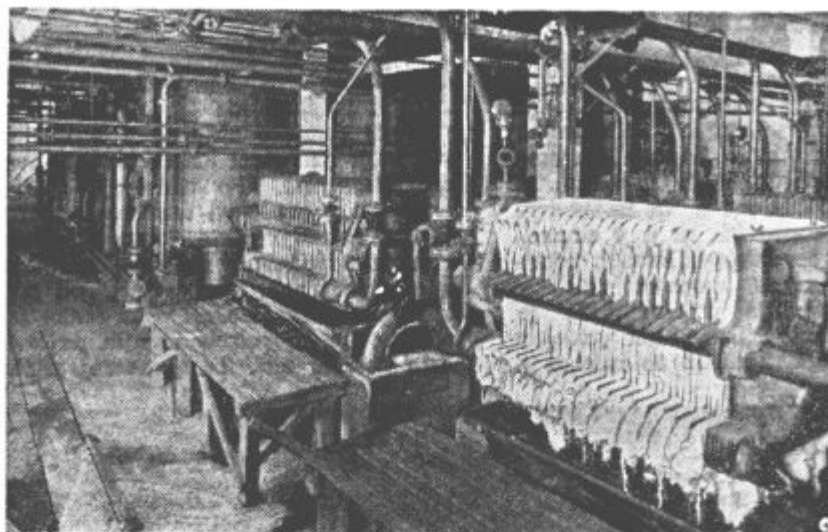

Z natronovim lugom poprej preparirana celulozna lepenka se mane v kosmičasto gmoto

tovarnah 153 milijonov kg umetne svile, naravne se je pa napredlo samo 40 milijonov kg. Poprej je bila svila luksuz, privilegij bogate manjšine, zdaj pa je skoraj že tkanina za vsakdanjo rabo, prav tako potrebna kakor druge tekstilne sirovine: volna, bombaž in platno.

Početki izdelovanja umetne svile segajo v leto 1878, ko se je Francozu Chardonnetu prvikrat posrečilo napraviti umetno vlakno, ki je bilo vsaj po vnianosti na las podobno pravi svileni niti. Za izhodišče je služila Chardonnetu celokupna snov, ki tvori pglavitni sestavni del rastlinskih celic in ki je posebno zgoščena zlasti v lesu. Poprej je bila celuloza najbolj znana kot sirovina

postopek, kakor pri sviloprejkah, ki, kakor znano, tudi izločajo iz žlez neko fino snov, ki se na zraku strdi v nit. Kolodijeve niti je bilo treba še preparirati s alkalijevim sulfatom, da se jim je odvzela nitrocelulozi lastna vnetljivost in eksplozivnost. (Nitroceluloza je, kakor utegne biti znano, prav nevarna snov in je bistvena sestavina raznih razstreliv.) Na ta način izdelana nit je bila popolnoma podobna svili in se je dala barvati in tkati. Chardonnetjeva svila je bila za začetek prav dobra imitacija, toda v novjšem času je industrija našla še nekatere druge izdelovalne postopke, po katerih se delajo svilene tkanine, ki komaj za spoznanje zaostajajo za narav-

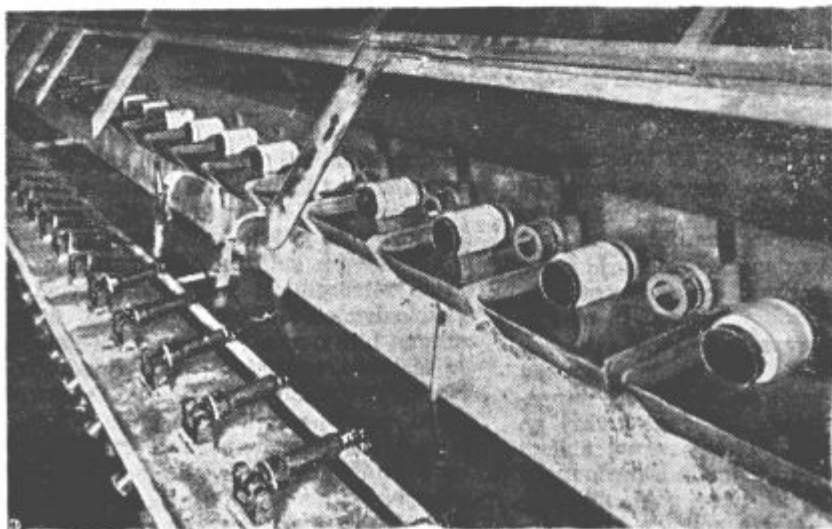
V velikih kotlih se pusti mlada viskoza nekaj dni zoreti, preden je godna za prejo

nim blagom. Najbolj razširjen med temi je tako zvani viskozni način, po katerem se zdaj izdeluje najmanj 84 odstotkov vse umetne svile. Izdelovanje po tem načinu je naslednje:

Smrekova debla se po očiščenju razžagajo na panjiče in spravljajo v nekakšen mlin, kjer jih rezila razsekljajo na drobne iveri, ki se potlej kuhajo s sulfitovim lugom. Na ta način se dobi lesovina, ki se izvalja na večje plošče in potem razreže. Dobljene plasti se imenujejo lepenka sulfitove celuloze, izde-

lujejo pa jo posebne tovarne, ki jo tudi očistijo in obelijo, potem pa pošiljajo v svilarne kot začetno sirovino za izdelovanje svilnih nití.

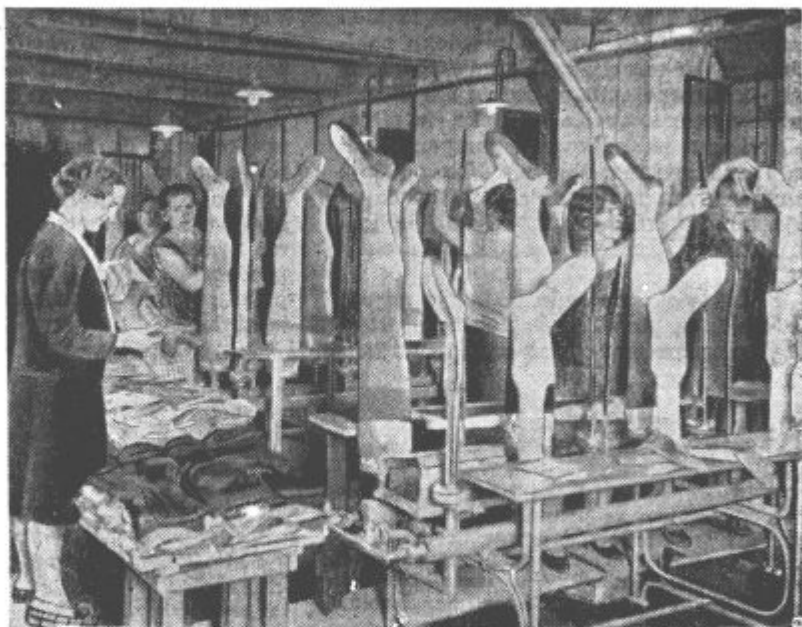
Tamkaj se lepenka iz lesovine najprvo namaka v natronovem lugu, tako da se počasi pretvori v alkalično celulozo. Še mokre plošče se nagromadijo druga vrh druge in v skladih potisnejo pod hidravlično stiskalnico, ki jim pod pritiskom 250 atmosfer iztisne preostalo tekočino. Od tod gredo plošče v stroj, ki jih zmane v fino kosmičasto gmoto.

V prainici se tlači viskoza skozi šobe v spodaj pripravljeno kopel, kjer se niti strdijo in potem navijajo na bobne

Ta masa se pospravi in tesno zapre v velike posode, kjer mora ležati nekaj dni pri popolnoma enakomerni temperaturi, dokler pod vplivom preostalega natronovega luga ne doseže »prve godnosti«, kakor se pravi s strokovnim izrazom. Ko mine skrbno odmerjeni čas, se posode izpraznijo v vrteče se bobne, v katerih se med počasnim vrtenjem dodaja alkalični celulozi ogljikov žveplec, ki se odlaga na delcih celuloze. Na ta način postane snov topljiva v vodi in

glavno nit. Nazadnje se še v centrifugah izloči zadnji ostanek mokrote, nato tudi žveplo, nakar se nit obeli, opere in posuši, pa je sirova svila pripravljena za nadaljno predelavo. V odbiralnici se skažene štrene zavržejo, ostale pa razdele glede na kakovost v več skupin. Še pobarvati se mora svila po potrebi, nato pa se začne izdelovati iz nje vse tiste lepe reči, brez katerih si dandanašnji ne moremo misliti kulturnega človeka.

Pogled v odderek tovarne za izdelovanje nogavic iz umetne svile

dočim je bila poprej bela, se zdaj nadahne z zlatorumeno barvo. Poslej se tudi ne imenuje več celuloza, ampak ksantogenat.

Ta snov se zdaj v mešalnikih raztopi v razredčenem natronovem lugu in nastane vlečljiva tekočina, tako zvana viskoza, po kateri ima ves postopek tudi ime. Mlada ali negodna viskoza se potem spravi v prostor za zorenje, kjer se v velikih kotlih mudi nekaj dni, nato pa filtrira, da se očisti vseh primesi in neraztopljenih snovi. Šele zdaj je pripravljena za izdelovanje svile.

V posebni stiskalnici se preša skozi šobo z mnogimi, neskončno drobnimi izlivki in polzi v spodaj pripravljeno, tako zvano predilno kopel, to je segreto raztopino žveplene kisline, kjer se strdi v trdna vlakna. Več takih pajčevinasto tenkih vlaken se združi in sprede v

Po viskozem načinu se izdeluje vlakno, ki ustreza vsem zahtevam glede na sijaj, debelino, trdnost in barvilnost in daleč prekaša vse tiste zasilne proizvode, ki smo jih poznali pred in med vojno. Porabnost umetne svile je silno mnogovrstna. V prvi vrsti neomejeno odločuje v kraljestvu ženske mode, kjer je napravila celo revolucijo. Najprvo si je osvojila umetna svila ženske nogavice, tisto tenko, prosojno pletenino, ki je ženskim nogam šele prav pripomogla do veljave in ustvarila estetično podlago za kratka krila. Čeprav se v najnovjšem času ženska krila spet daljšajo, si vendar ne moremo misliti sedanje mode pri bombažnih ali celo ročno pletenih volnenih nogavicah. Prav tako je umetna svila preobrazila tudi žensko spodnjo obleko. Sama ali z bombažem mešana je izvrsten material za lahke,

elegantne ženske blagove, za večerne obleke, plašče, popoldanske in letenske obleke, zlasti pa za ženske bluže. Na moderne kratko ostržene glavice se prilaga svilen klobuček in lepo žensko roko najlepše krasi rokavica iz umetne svile. Iz tega materiala so čedalje česče tudi prevleke dežnikov.

S tem pa vsestranska porabnost umetne svile ni še izčrpana. Tkana svila se dodaja tudi namiznemu perilu, prtom in servietam, dalje vsakovrstnim trakovom, ovratnicam, zastorom in podlogam. Prav tako je umetna svila idealen material za vsakovrstno prevleko pohištva, za dekoracijske blagove, baržune itd. Iz pletene svile se izdelujejo vložki, trakovi, trese, vrvce in čipke, iz pletenih tkanin pa pulloverji, jumperji, šali in razna sportna obleka. Končno daje umetna svila tudi material za izdelovanje mnogovrstnih instalacijskih in izolacijskih potrebščin pri plinu in elektriki.

Razen viskozne svile, ki se je največ izdeluje, pa poznamo še nekatere druge vrste umetne svile. Med temi so najbolj

na glasu bakrena svila, acetatna in nitratna svila, ki se pa z viskozno vendar le ne morejo primerjati. Zaradi popolnosti moramo še omeniti, da se po viskoznem načinu izdeluje tudi volnena svila, umetna žima in umetna slama. Stranska panoga viskozne industrije so dalje tako zvani celofani, negorljivi, prozorni papirji in plošče za zavijanje živil in še v neštete druge svrhe. Industrija umetne svile pa s tem še dolgo ni na koncu svoje sposobnosti, marveč nam pripravlja še velika iznenadenja. Vlakna umetne svile se glede na sestavo v marsičem še razlikujejo od naravnega materiala. Zdaj pa si kemiki prizadevajo popolnoma posneti naravni proces, ki se vrši v organizmu sviloprejk, tako da bodoča umetna svila ne bo le po kakovosti slična naravni, marveč bo tudi iz prav enakega materiala. Poskusi v tej smeri so se baje popolnoma posrečili in je samo neugoden gospodarski položaj kriv, da se niso že pričele graditi stoodstotne umetne sviloprejke.

Franklin Roosevelt

Naravno je, da se javnost takoj pozanima za poreklo, mladost in doživetja življenja osebnosti, ki se je nenadoma dvignila na svetovno pozornico. Zato je razumljivo, da hočejo ljudje vedeti tudi o pravkar izvoljenem predsedniku Zedinjenih držav Rooseveltu, kdo je, odkod je in kakšne posebne okoliščine so soodločevale, da ga je narod izvolil za suverena predstavitelja velike in mogočne države. V ameriški demokraciji velja pravilo, da je vsakemu državljanu odprta pot do najvišje časti, ako se izkaže s potrebnimi sposobnostmi. Na dlani je tedaj vprašanje: Kdo je neki moč, ki je edini med tolikimi milijoni izvoljen na predsedniško mesto in ki je vrh tega zmagal še s tako ogromno večino nad svojim tekmečem, bivšim predsednikom Hooverom?

Franklin Delano Roosevelt je iz družine, koje člani so se že od nekdaj odlikovali na različnih poljih javnega življenja. Med predniki novega predsednika je mnogo politikov in državnikov, smelih pomorščakov in narodnih gospodarjev. Ni dvoma, da je Roosevelt precej svojih darov podedoval po omenjenih prednikih. Od onih, ki so jadrali po vseh morjih sveta, je dobil veliko ljubezen do morja, pa tudi neumorno pridnost in vztrajnost. Slednje se je zlasti izkazalo, ko je l. 1920. dobil grozovito bolezen, otroško mrtvičnost, ki ji sicer ni podlegel, zato pa so mu ohromele noge. Bojeval se je z občuđovanja vrednim pogumom s posledicami

Franklin Roosevelt kot dvanajstletni deček

FRANKLIN ROOSEVELT
(po fotografiji iz l. 1932)

bolezní in je po cele ure delal boleče gíbe. Le s svojo silno voljo je končno premagal hromost in komaj je nekoliko ozdravel, se je lotil javnih poslov. Kot guverner države New York se je dal v stolec vsak dan voziti k svoji delavni mizi, ves svoj prosti čas pa je uporabljal, da si je z neutrudnimi poskusi skoraj vrnil prejšnjo prožnost nog. Ko je v svoji bolezní preizkusil zdravilno moč toplic Warm Springs v Georgiji, ni miroval prej, dokler ni s pomočjo svojih denarnih prijateljev osnoval zavod, v katerem so bili

tudi siromašnejši sloji deležni blagodejnega učinka omenjenih toplic.

Iz njegovih deških let je znano, da je bil neugnan šaljivec, ki je svoje učitelje spravljaj v zadrego z raznimi vprašanji, na katera je samo on znal kak posebno šegav odgovor. Po ameriškem običaju se je poleg šolskih predmetov učil tudi raznih praktičnih obrti, kar ga je očuvalo, da ni postal enostranski in da si je ohranil razumevanje za vsako delo. V šoli je risal zelo slabo, tudi na klavirju ni bil niti povprečen igralec, zato pa so bili njegova strast jeziki in zemljepis. V dobo njegovega učenja je pal umor predsednika Clevelanda, ki mu je bil mladi Roosevelt nekoč predstavljen. Predsednik je takoj spoznal dečkovo nadarjenost, vendar pa mu je svetloval: »Dete, želim ti, da bi nikoli ne postal predsednik.« Kakor se vidi, Roosevelt ni sledil temu svetu.

V dobi svoje vzgoje je živel v mestu Crotonu, vendar pa je s svojimi vzgojitelji mnogo potoval ne le po Ameriki, ampak tudi po Evropi, kjer pozna Francijo in Anglijo osobito natančno. Na harwardskem vseučilišču je dovršil pravne nauke in se je posvetil odvetniškemu poklicu. Zgodaj so ga začeli zanimati javni posli in že kot mlad mož je bil izvoljen v newyorški senat. Med svetovno vojno in kako leto pozneje je služil v mornariškem ministrstvu kot podtajnik. Ko je kasneje kljub ohromelosti prevzel mesto guvernerja v državi New York, si je stekel splošno priljubljenost in narod je bil uverjen, da se bo njegovemu ljubljencu odprla pot do državnega krmila, ako se mu zdravje izboljša.

V teku volilne borbe se je Roosevelt prikupil volilem v glavnem zaradi tega, ker jim ni obetal blagostanja za dobo svojega predsedništva, marveč jim je samo omenjal možnosti in pota, po katerih bi se dal najti izhod iz bede, sklicujoč se pri tem vedno na vztrajno delo in dobro voljo vseh državljanov. Napovedal je boj proti industrijskemu, trgovinskemu in finančnemu fevdalizmu, pojavam, ki na njih trpi sodobna ameriška družba. — R. K.

Rastlinsko zelenilo zoper poapnjenje žil

V klorofilu, rastlinskem zelenilu, se izvršujejo, kakor znano, življenjsko važni kemični procesi, s katerimi si rastlina iz ogljika in vode sestavlja svoja hraniva. Doslej ni bilo znano, da učinkuje zelenilo v živalskem telesu lahko kot lečilo. Te nove njegove lastnosti so odkrili v zadnjem času. Tako so dognali pred nekoliko meseci, da je klorofil izredno učinkovito srečstvo za srce. Ruski raziskovalec prof. Gordonov pa poroča zdaj o novih dognanjih v tem področju. Slonil se je na znani poskus s kunčci: če jih namreč hraniš z večjimi količinami kolesterina (maščobam podobno snovjo), se jim v žilju pojavijo spremembe in zamaščenosti, ki so zelo slične človeški arterio-

sklerozi. Gordonov je kuncem istočasno dal tudi zelenila in se mu je posrečilo, da je to obolenje preprečil ali vsaj zelo zavrl. Doslej še ni znano, če se bo dalo to dognanje praktično uporabiti tudi zoper človeško arteriosklerozo, zdi se pa, da uspeh ne bo izostal.

Osemstoletnica Stiškega samostana

Količnega pomena je bil cistercijski samostan v Stični za našo prosveto, se ti razodene na prvi mah, ako vzameš v roke delo: Milko Kos-Fran Stelč »Srednjeveški rokopisi v Sloveniji« 1931., kjer je sorazmerno največji del (str. 1—51) posvečen stiškim rokopisom. Slovstveni zgodovinarji, n. pr. Grafenauer, se zlasti bavijo s »stiškim« manuskriptom, ki je eden najstarejših in obenem najpomembnejših za nas. Izmed podeželskih samostanov je dobila v Ljubljani ulico samo Stična, kakor omenja 14. VII. 1932 v »Jutru« dr. J. Rus.

Ni čudo, da so se naši zgodovinarji tolikokrat ustavili vsaj mimogrede pri gostoljubnih cistercijskih. Tako je n. pr. storil M. Verne v Bleiweisovih »Novicah« 1852 (159) v Potovanju po nekaterih jugoslavenskih krajih, kjer poroča, da je opat Pelegrin dozdil do ustanovo l. 1136. V istem listu navaja l. 1859 (52) Jos. Levičnik v Spominih na Dolensko kot ustanovno leto 1135. Na str. 162 istega letnika pa obnavlja P. Hicinger basen o zeleni ptici, ki je po latinsko svetovala: »sit hic, sit hic«, t. j. bodi tu, ustanovi naj se samostan tukaj. S to legendo so menda svoje dni hoteli razlagati, zakaj se je Stična po nemško nazivala Sittich, slično kot zelena ptica papiga, po grškem izrazu psittakos. Hicinger pa navaja tudi Peregrinov zapissek, da so ta kraj domačini imenovali: Sityk. Očitno je bil to večji posestnik, Zitič ali kaj podobnega (primerjaj stara imena: Žitomir, Žitomisl itd.), po katerem se je pokrajina krstila v: žitično in ko se je obrusil i v prvem zlogu, se je prelevila v Stično, po disimilaciji pa v Stično. Dolga desetletja se je kraj po učeni zmoti pisal Zatična, nedavno pa so spet prišli na prvotnejšo Stično, razlagajoč jo iz glagola: stikati se, češ, da se tam stikata dve podolji.

Kdo je ta J. B. T., ki je l. 1900 v Mohor. koledarju opisal Opatijo Zatično na Dolenskem, mi ni znano. V nemščini je razpravljal o našem samostanu pl. Radics v delu Geschichte des Cistercienserstiftes Sittich, Wien 1864. Večji prikaz je podal dr. J. Srebrnič, »Stična«, v Ljubljani 1919, ponatis iz Slovenca. Na 8. str. prinaša nekoliko novejšo literaturo o predmetu. Trdi, da so ustanovniki prišli najpozneje. 1135 iz Rune. Slavi kulturno delo stiških menihov, njih napredno kmetovanje, kakor ga je podčrtal tudi I. Zorec v svojih Belih menihih, njih socialno karitativno vlogo.

V najnovejšem času je nepodpisan izletnik obrnil pozornost na slavni kraj v listku Od Stične do Žužemberka (Slovenec 4. IX. 1932).

Nastopila je tudi Modrica in navdihnila Paškala Škrbinca, da je zakrožil popevko o ukinitvi samostana v dobi cesarja Jožefa II. 1784. Moza ni srečno izbrala svojega orodja, kajti Fr. Wiesthaler je poro-

čal v Lj. Zv. 1882 (603—608, 665—669) in 1883 (606), da se je avtor »ogrehotil s to pesmijo«. Nov rokopis te slovenske elegije iz preteklega veka je menda letos našel stiški rojak, znani pisatelj Zorec: Pešem od gorivdigneina tetifhkega klofthra.

Pa tudi v leposlovnih proizvodih srečujemo bele menihe iz Stične. Vsak otrok pozna pri nas Jurija Kozjaka, ki ga je zasnova mladi stiški sosed J. Jurčič. Malo manj sluje povest o vojvodinji Viridi, »Gospa s Pristave«, ki jo je ovekovečil tamkajšnji prof. dr. N. Janežič (torej nikar ga zamenjati s koroškim Janežičem!). Ta teolog je bil svoj čas izdelal veliko zgodovino Stične. Ustno izročilo pa trdi, da je prepustil svoj rokopis mlademu dijaku, naj bi ga nesel spetoma v Ljubljano, toda vihravi mladenič ga je — pozabil na vlaku in tako za vselej izgubil.

Za preteklost svoje rojstne okolice pa se je začel resno zanimati knjižni poročevalec Lj. Zvona in pripovednik, Ivan Zorec. Zato ga je že lani opat stiškega samostana povabil za več mesecev tja doli na lepo Dolensko. Lani kot letos je Zorec prebil dokaj tihih tednov v mirni sobici stare samostanske zgradbe, premišljujoč o bitju in žitju svojih prednikov. Pročeval je — kakor je razodel v svojem predavanju v društvu »Krkia« — zgodovinske podatke pod vodstvom knjižničarja dr. Rusa in tako mu je počasi v duhu zorela slika iz 12. stoletja, ko se je ustanavljal stiški samostan. »Beli menih« — Slovenskih večernik 85. zvezek — 1932 spadata po svoji skladni uravnovešenosti med naše najbolj uspele ljudske povesti. Vonj po domači zemlji veje iz njih. Nikoder ne moreš reči: po tujem potujem, akoprav so nekatera imena graščakov očitno germanska. V pravičnem sorazmerju je dal pisatelj vloge kmetskemu življu, plemskem sloju, duhovščini. Lepo je utelesil ljubezen do grude »bliže ko si zemlji, bliže si tudi nebesom« (148). Živ je popis boja proti koncu povesti, ubrali je znal pisec ob prikladnem trenutku tudi genljive strune (202), višek pa je morda tam, ko Majnhabu Hotimira osvobodil vseh tlačanskih služnosti; ter ga postavi za svobodnjaka. Zaključek je vidoma pospešen: urednikove težave zaradi prostora!

Mimogrede naletiš na zanimive folklorne opazke, zaslišiš v kali bodoče kmetske upore, začutiš najstarejšo zapisano slovensko pesem (157), Auerspergov odloemek, ohranjen na prvi leseni platnici rokopisne knjige »Schwabenspiegel« iz 15. stoletja, se ozreš v nekdanjo Ljubljano in njene zabave, kakor jih je opisal Vrhovec v Lj. Zv. 1886. Na misel ti pride »heros eponymos« v ženski podobi: Rodana, početnica sosedne vasi, glej podrobni zemljevid stiške okolice, kar je menda še redkejši pojav nego slovenski priimki iz ženskih imen: tako je pred malo leti razpravljaj prof. Košťál v Mladiki.

S svojim Trilepom je Zorec ustvaril nekako kmetasko plemstvo. To je prapradnemu možu, ki smo ga srečali v prejšnji njegovi povesti »Domačija ob Temenici«. Brskaje po starih novicah, sem trčil na Martina Trilepa, ki 7. VII. 1874 rogovili v Slovincu proti tuji gospodi. Neki Terlip pa nastopa v Vodnikovih Novicah 1798 in v Bleiweisovih 1844 (99).

Jezikovno stran povesti obravnam v posebnem članku.

A. Debeljak.

Nobelova literarna nagrada

(O priliki letošnje podelitve J. Galsworthyja)

Ko je bila 1896 objavljena oporoka dr. Alfreda Nobela, se osemnajst nesmrtnikov švedske akademije (ustanovljene 1786) prav nič ni veselilo naloge, da bodo morali podeljevati literarno nagrado. Njih pomisleki so bili pač upravičeni. Znanstvene nagrade ne vzbujajo splošnega zanimanja in se bavijo z njimi le strokovnjaki. Drugače je s tako zvano lepo književnostjo, saj misli vsak izobraženec — če ni glede čitanja leposlovnih knjig popoln analfabet — da ima pravico soodločanja. Tako je postala vsakoletna Nobelova literarna nagrada v povesti navadno nekakšna kulturna nagrada. Člani akademije pa so se tudi zavedali, da je pri presoji literarnih del možnost zmote večja nego pri presoji znanstvenih del. 1926. je izjavil predsednik akademije: »Sodba o delu iz področja fizike ali kemije temelji na objektivnih razlogih, sodba glede okusa, pa naj bo še tako fina, je zmerom individualna in nacionalno pobarvana ter temelji na literarnem okusu, ki se spreminja z vsakim pokolenjem.« Akademija se je torej zavedala možnosti hude kritike ne samo sodobnikov, temveč tudi in še posebno bodočih rodov. »Kajti sodba sodobnikov, pa naj jo izraža kakšna akademija ali pa javnost, je bila redkokdaj tudi sodba bodočnikov.«

Vendar pa to ni edina težava. Alfred Nobel je izrečno določil, da se mora nagrada podeliti brez ozira na narodnost. Toda prav v tem oziru je bilo pričakovati pritiska in vplivanja. Znanost je mednarodna, literatura pa je zmerom več ali manj nacionalna. Tako se je pokazalo, da so predlagali znanstvenike učenjaki ali institucije drugih narodov, pesnike in pisatelje pa zmerom le njih sonarodnjaki. Pri tem je najvažnejši činitelj jezik. Kemična iznajdba n. pr. ima isto vrednost v vseh jezikih, pesnitev ali povest pa je v najtesnejši zvezi z jezikom. V prej omenjeni izjavi se glasi zadevno mnenje: »Literarno delo izraža čustva in predstave, ki jih morejo popolnoma vrednotiti le otroci lastne dežele in v tem oziru je javno mnenje pesnikovnega naroda zmerom važen činitelj, le škoda, da tako redko upošteva pesnike drugih narodov. In za temi nacionalnimi predlogi je pogosto mnenje, docela nasprotno Nobelovi oporoki, da morajo dobiti literarne nagrade narodi in ne posredne osebnosti.«

Kakor znano, je bilo to mnenje razširjeno na Angleškem, kjer niso bili zadovoljni z dosedanjimi tremi nagrajenci, od katerih sta dva Irca namreč Yeats in Shaw. Angleži so zahtevali dolga leta nagrado za Thomasa Hardyja ter so celo zahtevali, da ne sme noben Anglež sprejeti Nobelove literarne nagrade. No, letos jo je vendar dobil Anglež John Galsworthy, ki je menda ne bo odklonil (čeprav znaša letos samo 171.752 švedskih kron poleg Nobelove medalje v vrednosti ok. 10.000 dinarjev), kakor je 1918 odklonil viteški naslov (sir).

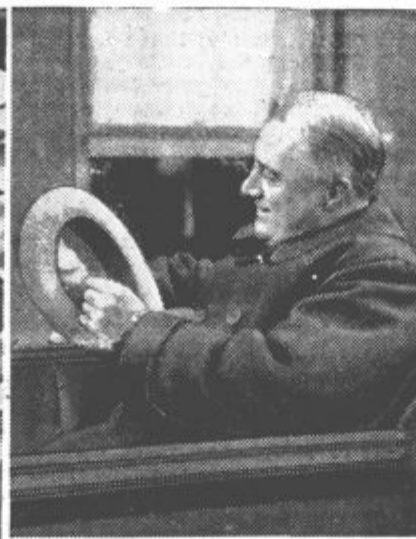

JOHN GALSWORTHY

John Galsworthy, ki je nedavno praznoval svoj 65. rojstni dan, se je rodil v Coombeu (grofija Surrey) na Angleškem kot sin odvetnika. Vzgojen v Harrowu je studiral v New Collegeu v Oxfordu pravoslovje. 1890. je dobil pravico, da sme izvrševati odvetniško obrt, toda te pravice se ni poslužil ter je rajši odpotoval v Ameriko in nato v Kanado, Avstralijo, Južno Afriko, Egipt in v Rusijo.

V njegovih delih se ponekod pozna vpliv juridičnih studij, njegova daljna potovanja pa so ostala brez neposrednega vpliva na literarno delovanje. Pač pa se je zgodilo, da se je na dolgem potovanju z jadrnico sestal z znanim pomorskim pesnikom Josefom Conradom (+ 1924), ki je močno vplival na njegovo delo.

Po povratku je pričel Galsworthy 1896 priobčevati svoja literarna dela, ki pa so ostala neopažena. Pozornost je vzbudil šele 1906 s svojo »Forsyte Saga«, ki mu je prinesla literarno ime. V tem ciklu opisuje slavo in padec rodbine izobraženega srednjega sloja in jo ogloje skoraj do kosti. Tudi sicer se v njegovih delih opaža socialno sočuvstvovanje z gospodarsko šibkimi, pred vsem pa pesimistično pojmovanje življenja. (Alfred Nobel je želel v svoji oporoki, da se podeli nagrada onemu, ki se je najodličnejše udeleževal v idealistični smeri na polju literature!) Njegova igra »Pravičnost« je dosegla tudi velik neliterarni uspeh s tem, da so pod njenim vplivom reformirali jetnišnice na Angleškem.

Zgoraj (od leve proti desni): Kralj Aleksander med svojim govorom na kongresu invalidov v Beogradu. — Novi ameriški predsednik Roosevelt (glej str. 566) je kakor večina Američanov precej praznoveren. Med volilno borbo si ni upal kupiti novega klobuka, za starega pa mu ponujajo zdaj ogromne svote! — Proslava 14letnice premirja v Parizu.

Spodaj (od leve proti desni): Promet pred rezidenco londonskega župana. — Žena novega ameriškega predsednika Roosevelta se pridno poslužuje zračnega prometa. — Deklice v Tokiju ogledujejo propagandne letake v času higienskega tedna na Japonskem.

Evgen Heltai

Boy

Deset let je dolga doba v našem kratkem zemeljskem življenju. Stiri do pet takih deseteriških milijnikov označuje ves naš pot od rojstva do smrti. In ko pridemo do takega kamna, smo ganjeni, obujamo spomine, praznujemo obletnice mature in slavimo jubileje.

Danes sem tudi jaz ganjen. Spominjam se svojega psa Boya, ki je bil pred desetimi leti v Parizu moj sostanovalec in skoroda prijatelj. O krasni čas veselega uboštva, rožnate bede! Zima je bila, jako huda zima in jaz sem v tišini noči pisal roman poleg kamina. Da, poleg kamina, poleg romantičnega in elegantnega pariškega kamina, ki za mene tujca n bil kurjen. V niem sem moral postaviti

majhno železno peč. Ta me je po eni strani napol spekla po drugi strani pa me je mrazilo. Ko že nisem mogel več prenašati vročine in mraza, sem moral sesti na nasprotno stran mize, da se je moja razgreta stran ohladila, mrzla pa ogrela. To je bila spremembna zabava, ki se je je udeležal tudi Boy; svoj prostor pod mizo je prav tako menjaval kakor jaz nad mizo.

Kako sem prišel do Boya? Kupil sem ga, da bi bil tovariš moje samote. Kajti človeku ni dobro biti samemu, brez ljubezni in vdanosti; če nima nikogar, ki bi ga pomiril in potolažil v njegovih hu-

dih bojih. Takekrati si človek poišče žensko, ali če je njegova duša nekoliko finejša, prijatelja. Kakor je lahko najti žensko, tako je težko iskati prijatelja. V takih okoliščinah je najprijetnejše, če se človek zadovolji s psom. To je nekoliko več kakor ženska in nekoliko manj kakor prijatelj, to je prijetno srednje bitje za tolažbo človeka, pogrešajočega ljubezen.

Tako sem torej kupil v trgovini s psi šestmesečnega foxterriera, ki sem ga pozneje imenoval za Boya, menda zato, ker je njegovo desno lice krasila črna marga. Eno uho mu je bilo vedno povešeno, drugo pa je drzno štrlelo v višino. Če sem ga prijel za rep, je godrnjal, če pa je bil dobre volje, se je smejal. Moja častna beseda, smejal se je. Glavo je dvignil pokonci, z enim očesom je zamižal, pokazal je zobe kakor koketna dama. In to je bilo prav, ker se tedaj v moji sobi razen Boya nikdo ni smejal. Samo to še pripominjam, da je bil Boy cel pogan, brez vere, političnega prepričanja in voline pravice.

Z Boyem sva se imela zelo rada. Kar sva imela premoženja, sva si ga delila. Jaz sem mu dajal obed, on pa meni bolhe. Drugega mi ni mogel dati, ker ni imel. Tako je pač izražal svojo hvaležnost. Drug na njegovem mestu ne bi dal niti toliko.

Sedaj niti ne vem več dobro, ali je on stanoval pri meni ali jaz pri njem. Zdi se mi, da sem stanovanje plačeval jaz, toda pomembnejšo opremo: divan, naslanjač in posteljo je zasegel on. To opremo sem mogel rabiti samo z njegovim privoljenjem. Toda Boy je bil velikodušen in popustljiv, le zaradi postelje je včasih debatiral z menoj.

O ta neprijazna in ledena, široka francoska postelja s svojim samotnim zglavnikom in tanko blazino! Samo spati se je dalo v nji, sanjati pa ne. Prej je plašila kakor mikala. Včasih sem zdirjal z doma, da mi ni bilo treba leči vanjo. Ko sem se zopet vrnil, je Boy že sanjal sanje pravičnega na blazini, čeprav bi bil mogel z isto pravico leči na moj zglavnik in se pokriti z odejo.

Ko sem obrnil ključ v ključavnici, se je Boy že prebudil. Nezaupno mrmljanje vse dotlej, dokler mu nisem dal gesla:

— C'est moi, mon vieux! (Jaz sem, moj stari!)

Govoriti sem moral z njim francoski, ker je bil sicer angleškega rodu, a polno-krven Parižan. Zaman sem ga hotel naučiti madžarski, če sem mu govoril madžarski, je majal z glavo in se smejal. Če sem mu omenil očarljivo glavno mesto svoje domovine in mu namignil, da so v Budimpešti mnogo večji psi kot on, je gledal tako name, kakor da bi hotel reči:

— Ah, oni ... Bucurest ... Autriche?

(Ah, da ... Bukarešta ... Avstrija?)

Ob takih prilikah se nisem spuščal v nobene zemljepisne in javnopravne razprave, ki bi bile tako ali tako odveč, ampak sem zamrmral nanj:

— Boy, va t'en! (Boy, poberi se!)

S tem sem hotel izraziti svojo skromno željo, da bi se Boy odstranil z blazine, ker hočem leči. Boy je prav dobro vedel, za kaj gre, praktično življenje in izkustvo ga je že davno prepričalo, da bo moral prej ali slej z blazine. Toda zavleči je hotel trenutek odhoda z raznovrstnimi zvijačami. Najprej je hlinil, da poziva ni slišal. Potem, ko sem ga strožje ponovil, je majal z glavo in se smejal. Ali pa me je hotel prepričati, da sem pomotoma ali iz raztresenosti govoril madžarski in me zato ni razumel. Ko pa sem dodal preprostemu pozivu raznovrstne nežne pridevke, ko sem ga razvajajoče imenoval »mon petit chien« (moj psiček), tedaj je izbruhnil v jezno lajanje ali bridko cviljenje, v nadi, da se prestrašim tega hrupa, ki bi utegnil biti mojim sosedom neprijeten, in se odpovedal njegovemu umiku. Vdal se je šele tedaj, ko je uvidel, da niti to ne pomaga, da ni rešitve. Tedaj se je s potrebno filozofijo popraskal za ušesom,

se pretegnil, skočil s postelje in me, kot da me je šele tedaj opazil, pristrčno pozdravil. Skakal je okoli mene, mi ljubeznivo lizal roko in je že dremal v naslanjaču, ko sem upihnil svečo.

Saj ni dremal! Samo hlinil je spanje, njegove zaprte oči so zakrivala njegovo hinavsko pretvarjanje in podlo preračunanost. Čakal je, da sem zaspal, potem pa je tiho, previdno zayzel svoje prejšnje mesto na blazini. Včasih sem mu jo kudo zasolil, ker sem se še boljše pretvarjal kot on. In ko se je hotel v temi udobno namestiti, sem porogljivo zakričal:

— Boy, va t'en!

Takekrati je prestrašen zbežal in se pol ure ni upal ganiti. Konec pa je bil vendarle vedno isti: ko sem zjutraj dprl oči, je bilo prvo, kar sem ugledal, Boy, ki je z nebeškim mirom snival na blazini, razen v onih primerih, ko se je prej prebudil. Kajti tedaj je zbežal in demonstrativno hlinil, da je prebil noč v neudobnem naslanjaču. Še danes mi je neprijetno, da me je smatral za takega osla, ki mu to verjame. V takih primerih se je sam pri sebi strašno zabaval, se tiho smehljal in delal take kretnje, kakor če si škodoželjen človek mane roke.

Potem sva šla obedovat. Hola! Boy je drvel po ulici in se vse do gostilne ni ustavil. Tam me je potrpežljivo čakal. V mali gostilni ga je vsakdo poznal, Boy je dobil svoj del od vsake jedi. Toda gorje meni, če sem katerikrat zaspal čas obeda in hotel mesto v krčmo sesti v kako kavarno. Tedaj je bil Boy nesra-

men in izzivalen, na ulici je pobiral najstarejše kosti, umazan časniški papir in

jedel vsakovrstne smeti ter gledal name tako očitajoče, kakor da je hotel reči:

— Vidiš, take stvari moram jesti, kajti zaradi tebe bi tako ali tako moral od gladu umreti. Zakaj ne greva danes v gostilno? Ali nimaš denarja? Kdor nima denarja, si naj ne drži psa!

S takimi očitki, s takim prezirom mi je dal čutiti svoj glad, da sem se včasi od sramu skoraj v zemljo pogreznil. Da nimam nič denarja... to sumničenje me je najbolj bolelo. Jezno sem žvenketal s svojimi franki v žepu in se začel prepirati:

— Ali slišiš, kako žvenketajo? Ali slišiš, ti zverina? Imam denar, in vendar ne greva v gostilno. Nalašč ne greva, nikoli več ne pojdeva. Te bom že naučil dostojnosti! Tja greva, kamor je meni ljubo, kajti jaz sem gospod, ti pa si samo pes, navaden pes, četudi si foxterrier. Če greš z menoj v kavarno, prav, če ne greš, pojdi k vragu!

Boy se je za trenutek nesigurno ustavil. Potem, ko sem šel navidez ravno-

dušno dalje, je kakor blazen pridirjal za mano. Spet sva si bila dobra! Boy je dal odličnega gospoda, ki nima nič teka in v dolgočasju čaka večerje. Po večerji pa se je opravičil in prosil odpuščenja!

— Motil sem se... Ne bodi hud... imaš denar... po pravici si smeš držati psa!

Vrli in nehvaležni Boy! Nekega lepoga dne je za vedno izginil. Ali se je naveličal tega fantastičnega življenja, ali je zbežal od mene, ali pa me je izgubil, to so nerazumljive uganke. Ali je še kje, na boljšem, ali pa je propadel, počinil? Sam Bog ve. Deset let je tudi v življenju psa dolga doba. Toda če je še kje, se danes gotovo prav tako spominja mene kakor jaz njega. In če bi znal pisati, bi mi privoščil nekoliko prijateljskih in dobrih besed, bi me pobožal nežno in z ljubeznijo, kakor je treba one, s katerimi nas veže spomin hudih dni in mrzlih noči.

Iz madžarščine prevel dr. M. Robič

GANLJIVA SLIKA IZ STAROSTNEGA ZAVETISČA

Dr. Božo Škerlj

Ovratniki, ribe in telefon

Mleko, luč, voda — Sir in sušena koza — Industrija le za Norveško — Papir konkurira — Električna na prodaj — Dragocen smrad

Mleko! Hm, dobro norveško mleko, to je nektar. Ne vem, kako to delajo, ampak je boljše nego drugje, razen morda na planinah. Toda tam je še v mestu nepokvarjeno. In še celo v hotelih, restavracijah in hospicijih. Hospici so jako prijetne ustanove. Poleg prijaznih sob imajo namreč lepe in bogato založene jedilnice.

Zjutraj dobite med 8. in 10. uro zajtrk. V sredi sobe je velika miza. Vzamete si krožnik in pribor ter si mimgrede izberete z mize: šunke, sirov, majoneze, solat, salam, kozjega mesa, mrzlih pečenk, ruskih jajc; kaj še hočete? Mleko? Dobite ga namestu vode k čokoladi, čaju ali kavi. Jajce? O — nič skrbi, to vam prinese prijazna strežnica k zajtrku. Maslo in marmelada? — Je vse na vaši mizici. Kruh seveda tudi. Ne le ene vrste kruh: tam je bel kruh, črn — res dobesedno črn —, trd knaekbrod (tega vam ne morem opisati; dober pa je, jako dober). Ali bi vse to mogli snesti? Kaj ne, da ne. Sicer pa ni treba od vsega vzeti. Vzamete le, kar vam posebno ugaja. Z mlekom tu ne štedijo. Hvala bogu, ker je namreč mnogo boljše od vode. Pitna voda po vsej Norveški ni posebno dobra: je nekoliko sladkega okusa in ni mrzla — vsaj poleti ne. Brijete se prav dobro z njo, umijete že težje, ker ne zmiije mila.

Vode je pa toliko, da je električna tu prav poceni. Ako pridete zvečer domov, gore vse luči — pri tem je ob 21 h še dan, da lahko čitate sredi sobe. Nič zato; luči gore na obeh nočnih omaricah in v glavni svetilki. Kako čudno se je to zdelo nam, ki smo vajeni skrbno ugašati za sabo vsako svetilko! Ko pa imamo pri nas skoraj najdražjo elektriko v Evropi...

Dve osebnosti vam moram še opisati; kozji sir in kozje stegno. Kozji sir je riav kakor mlečna čokolada in tudi sladek je. Razen beljakovin ima vse sestavine kozjega mleka, zlasti pa sestoji iz sladkorja in masti. Norvežani ga smatrajo za posebno delikateso. V Berlinu ga je ponujal vsem kolegom moj dobri prijatelj, Norvežan. Pustili smo mu ga

vsega in mu prav nesebično želeli najboljšega teka. Žena, namreč moja, je bila drugega mnenja: trdila je, da se dá ta sir z maslom prav dobro jesti. Privoščil sem ji ga prav nesebično.

Ko smo bili povabljeni pri onem veletrgovcu, o katerem sem že prej večkrat pisal, so nam ponujali surovo sušeno kozjo šunko. To se je s posebnim obredom in — povedal bom prav tako, kakor je g. dr. N. predvideval — ti primi-

Myrdal (800 m) na progi Oslo-Bergen

tivni divjaki vzamejo šunko v levo roko, nož v desno, režejo in neso to kar z roko v usta. Mi smo se vsi prav dobro zabavali, ko je g. dr. N. prerokoval, kako bomo mi po Evropi govorili o »teh divjakih tam na severu, ki jedo surovo meso kar z roko in zobmi, brez pribora«. Tudi to spada k čaščenju tradicij. In za Norvežane je nesrečna kozja šunka prav taka delikatesa kakor oni sir. Morali so nam pa odpustiti, da tega nismo zmogli. Ampak zato sem pa v tej hiši pil najboljšo črno kavo severno od Dunaja! Vse jim bodi odušeno, saj ima vsak narod svoje delikatese: ta črna kava je bila izborna, tako da nismo štedili s hvalo.

Radi jedo tudi ovčje meso. To ni slabo, samo pripravljenost ni za naš okus dobro. Zato pa dobite tu najboljše ribje konzerve. Posebno so nam dišale makrele v tomatih. Soloh delajo tu naraščalnike kljub geslu »kiep norsk varer« (kupujte norveško blago). Sade si jih v rastlinjakih, pa so norveškega pokolenja in s tem comme il faut tudi za

najhujšega nacionalista. Jedo jih surove, v solati, kuhane, v konzervah in, kakor rečeno, z ribami. Sardine ali pa makrele, pa tudi sledi (arnik) v tomatih — to je božanska jed.

V pristanišču Piperviken stojе zvečer mali ribiški čolni in tam dobite drobne račice, ki jih pojé kupujoče občinstvo kar na licu mesta. Vsak ribič ima namreč na čolnu kuhinjo in prodaja te račice na litre ali po teži po neverjetno nizki ceni. Okus spominja na jastoga.

Ribe in sploh morske živali, ki se da jo jesti ali na kak drug način porabiti, so dale podlago norveški industriji. Največje tovarne konzerv so v Stavangru na južnozapadnih obali. Odtod se izvažajo po vsem svetu. Ta industrija in papirna lahko prav uspešno konkurirata povsod, ker so izdelki poceni. O norveškem papirju vam morejo povedati zastopniki naših papirnic, kako izpodriva druge tovrstne izdelke po Evropi. Pa to ni čudno. Norveška je — vsaj na jugu — bogata gozdov. In tudi vode je dosti za transport. Posekana debla se spuste kar po vodi dol do tovarne. To smo videli n. pr. pri Hønefossu. Še večje so pa množine lesa, ki prihajajo po največji norveški reki, Glomma, v Sarpsborg in Fredrikstad — cel velik industrijski kompleks samih papirnic. Tu in v Hønefossu jih žene vodna sila ogromnih vodopadov. Transport papirja se vrši tudi po vodi do morja in potem je pot v svet odprta. In vodni transport je vedno cenejši nego po železnici.

Na poti iz Osla v Berlin je bil naš sopotnik neki dunajski žid, trgovec in tovarnar z ovratniki. Pravil je, da ima strašno težavo pri plasiranju svojih izdelkov na Norveškem.

Zakaj?

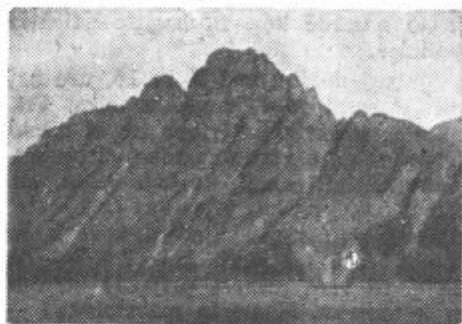
Zato, ker imajo Norvežani svojo tovarno za ovratnike, ki jim za domači trg zadošča. Ta tovarna dela z vsemi delavci in z vsemi stroji urejena pa je tako, da krije potrebe Norveške in ne skuša konkurirati izven lastne dežele. Na Dunaju je na osem takih tovarn! Kam z izdelki?

Ali ni to ves problem današnjih težav?

Vobče je norveška industrija — razen onih panog, ki po naravnem bogastvu in po ugodni legi morejo konkurirati, ker je proizvodnja cenejša nego drugje — preračunana na lasten konzum. Zato pa tudi ne stojе tovarne v

brezdelju, zato tam tudi skoraj ne srečate brezposelnih (je jih vsekako tudi nekaj), zato se tam vsa mašinerija trgovine lahko hitro prilagodi potrebam trga. Na Norveškem je bilo letos menda zopet nekoliko bolje nego pred dvema letoma in še pred letom — tako mi je vsaj zagotavljal že omenjeni večkratni gostitelj. Na to kaže tudi opazka onega časnikarja, ki je trdil, da je sistem dveh otrok v mestih najbrž premagan.

Seveda zahteva vnanja trgovina, na pr. plasiranje ribjih konzerv in pole-

Otok Grytøy v skupini Westerålen, ki se dviga iz morja do 1000 m

novk, tudi koncesije. Tako n. pr. morajo piti nekaj portugalskega vina, če naj Portugalci odjemajo norveške ribe. In prav na to struno je udaril tudi oni dunajski tovarnar, češ, »vaše ribe nam pa vsekako pošiljate na Dunaj«.

Prav resno se Norvežani ukvarjajo z izvozom električne sile. Nimate pojma, koliko vode in vodopadov je na Norveškem. Seveda kvarijo električne centrale najlepše vodopade — toda Norvežani so trezni ljudje in hočejo dobro živeti. Pride čas, ko ne bo noben vodopad neizrabljen. Električna je tako popularna, da ima vsaka naselbina, celo vsak kmet, če je nekje na samem, svojo majhno električno centralo. Kaj to pomenja za občo higijeno in snago, je jasno!

Telefonsko omrežje je jako gosto. Še daleč na severu je telefon običajno občilo med ribiči in ribiškimi vasmí. Kajkrat opazite, da se na skalnati obali slepo konča telefonski vod. Če pogledate natančneje, pa vidite, da je tam tudi slušalo, tako da ga ribič lahko doseže s svoje ladvice. To jim služi bodisi za klicanje na pomoč v nevarnosti, bodisi — kar je še važnejše — za to, da pokliče ribiška straža v vas in oznani prihod rib.

Ribe prihajajo v neverjetnih množinah. To si morete predstavljati le, če gledate stotisoče polenovk, kako se suše na stojalih; ali pa, če gledate, kako režejo malim ribam glave za v konzervne sode! Ali pa, če imate priliko z ladje loviti. To je zanimiva zabava. Pri Nordkynu so ladje ustavili in moštvo in pot-

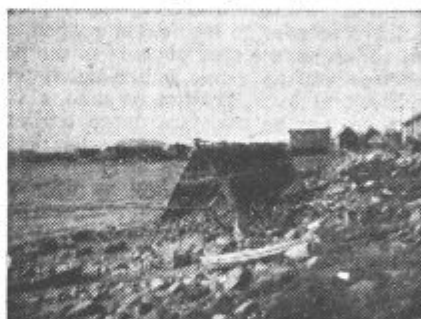
Zgoraj: Styerpa (izg. Serpa) južno od Bodeja. Mala naselbina, kakor jih je mnogo na severni norveški obali
Spodaj: Večerno sonce nad norveško obalo ob Severnem ledenem morju

nički so lahko lovili. Na precej dolgi vrvi spustite velik, jako oster trnek z grezilom v morje, dokler ne začutite dna. Potem potegnite nekako dva metra nazaj in ste s trnkem v plasti rib. In sedaj spuščate in natezate vrv s trnkem kar čez ograjo, kolikor pač vaša roka dopušča, dokler ne čutite, da je trnek z grezilom še težji. Potem potegnite vrv na krov in skoraj gotovo imate kakšno ribo zapičeno na trnku, ki ste ga spustili v morje brez vabe! Takih dve do tri kilograme težkih rib smo v teku pol ure nalovili okoli 80! Ujeli so pa tudi že 12 kg težke ribe kar na ta primitiven način. Hujše je — vse to snesti. Zakaj riba postane za naš okus strašno dolgočasna jed, če je morate jesti skoraj vsak dan. Najbrž se zdi severnim Norvežanom prav tako čudno in strašno, da jemo mi lahko vsak dan govedino.

Ribolov s potniških ladij je zabaven. Toda občudovati moramo one ribiče, ki

morajo na vihnem morju okoli Lofotskih otokov sredi zimske noči loviti sledi. Te ribe prihajajo namreč v februarju. Takrat je cela armada več tisoč ribiških ladij na morju in pri delu. In vsako leto jih nekaj pogine. Seveda je to vse danes — slava in čast telefonu — že malo manj nevarno, ni več tako hazardiranje z življenjem. Ampak vendar: kdor pozna obalo Lofotskih otokov s tisoči in tisoči čeri, ki so zlasti v viharju zmerom pripravljene, da razbičejo kakšno ladjico, ta mora samo občudovati pogum teh ljudi. Pogum, ki se ga kajpada ne zavedajo več, ker jim je postal potreben, ako hočejo tu gori obstati v boju za revno življenje. Kar je nam neznosen smrad, je njim dragocen vonj, kar je nam postalo dolgočasna, neokusna jed, je njim glavna hrana!

V Stamsundu, eni glavnih ribiških naselbin na Lofotskih otokih, imajo ogromno tovarno umetnega gnojila. O — ta smrad! Tam se suše na prostem milijoni in milijoni glav polenovk in ča-

Tako sušijo polenovke v Hammerfestu (zgoraj) in v teh skladiščih (tudi v Hammerfestu) jih spravljajo do transporta (spodaj)

kajo na spremembo v umetno gnojilo.

Polenovka, živi ribi pravijo tam »torsk« ali pa »kabeljau«, ima ogromno glavo — skoraj tretjino celotne dolžine. Glava pa ne bi bila za nobeno rabo, ako je ne bi mogli spremeniti v umetno gnojilo. Tako se porabi vsa polenovka — sploh nič ne gre v nemar! Am-

pak, ljudje božji, ta smrad! Polenovka ima to grdo navado, da smrdi živa in takoj kuhana prav tako, kakor sušena. Spominjam se, da sva se nekoč na ladji z ženo spogledala, češ, ta riba pa smrdi in ni dobra. Norvežani so jo s slastjo jedli, midva nisva mogla. Potem smo zvedeli, da je to bila polenovka in da je Norvežanom to, čemur pravimo mi smrad, tako rekoč vonjava.

Če pa suše polenovke na stotisoče, kakor n. pr. povsod na Lofotskih otokih in tja gori do Hammerfesta, Honningsvaaga, Vardeja itd., potem je to za nas Srednjeevropece dokaj neznosno. Toda višek perfidnosti te ribe je tovarna v

Stamsundu, kjer čakajo ogromne gore glav na tovarniško predelavo. Cisto prav je rekla žena, da bi se Stamsund našel pozimi brez svetilnika, kar skozi za nosom, pa če treba, iz Bodeja, ki je kakšnih 100 km oddaljen na kopnini.

Res — mi bi Stamsund našli z nosom; toda Norvežani (vsaj severni) vsega tega ne občutijo kot smrad. Njihovi vonjalni živci so otopeli in nič jim ne bi pomagali pri navigaciji.

K vsemu temu pa je ta smrad za Norvežane jako dragocen. V tem smradu leži in visi pol premoženja Norveške!

H. Smrekar

Dušna paša

Sijajnega pomladnega dne sem obstal pred lepo urejenim mestnim vrtom in ves zamaknjen občudoval prelesto cvetje sadnega drevja. Pa pride mimo dovolj urnih krač dobro oblečen in lepo rejen gospod, se ustavi tik mene, me živo pogleda in me pouči: »To je jablana, onole je hruška, tistole je pa breskev! ... A, breskve so slastne! ... Veselim se, ker se nadejam dobre letine!« Nato jo naglo ubere dalje po svojih potih in opravih.

Gledal sem nekaj trenutkov za njim in brez ogorčenja z rahlim pomilovanjem pomislil: »To je materialist čistega kova! To je — gospod Bucek! ... A jaz, kaj sem jaz? Sem morda nesodoben romantik, žalostni ostanek iz cvetoče preteklosti? ... Je-li romantika res že docela prepadla, ali vsaj že v agoniji?«

Prijazni gospod Bucek se je na uličnem oglu ozrl name z malce porogljivim nasmeškom na bujnih mokrih ustnih, ves začuden, zakaj po njegovi temeljiti razlagi še ves bedast stojim pred lepim vrtom ...

Ljudje božji in vražji, — toliko se govori in piše o poginjanju romantike, o usihanju umetnosti o zatonu kulture, da bi človek skoraj podlegel tej splošni sugestiji, če ne bi bil toliko samostojen, da verjame le svojim očem in ušesom. Ljudje krščanski in nekrščanski, ki imate odprte oči in ušesa in ki ste tudi sicer bolj odprte glave, — kaj ni vse na svetu od kraja, od rojstva do groba in preko groba — čista romantika?? In čim dalje bujnjejša romantika, čim bolj in čim hitrejša se razvijata znanost in umetnost?

Poglejte si n. pr. le neznatno, drobno travno bilko, premotrite nje ustroj makro — in mikroskopično nje postanek, hrano, rast, — kaj ni to nezaslišani čudež, romantika najčistejše in najvišje vrste?

Poglejte lokomotivo, stopite v tovarne,

polne strojev, — kaj ne strmite — več?? Stari Rimljan bi od občudovanja, strmenja, od groze umrl pred temi vzvišenimi, božjimi čudeži! Eh, ljudje, vi veliki otroci, dobro in slabo vzgojeni, več ali manj hudo pokvarjeni — presiti ste že vseh teh prečudnih igrač, nezadovoljni ste, ker ste nehvaležni. Nehvaležni ste, ker vaše otopele oči ne vidijo več, vaša zakrknjena in zagrenjena srca ne čutijo več teh neznanskih čud. Vse na svetu vam je že navadno, vsakdanje, — in če bi vas danes ponesla raketa na Luno ali celo na Venero, — bi uro po pristanku že zdehali od dolgočasia nad to — vsakdanjostjo!

O, koliko prečudne romantike nosi v sebi tudi ta dobri gospod Bucek, ne da se je zaveda! Kaj ni vsega občudovanja vredna romantika tudi v teh pojavih, da se slastne breskvice pretvorijo v gospodu Bucku v prečudne energije in substance njegovega osebnega in zasebnega življenja? In kdo ve, kakšne posebne vrste — recimo — materialistovske romantike skriva še meni ne dovolj znana duša gospoda Bucka v sebi?

Romantike ne vidijo, ne občutijo le oni vsega najglobljeja pomilovanja vredni veleučeni gospodje teoretiki, ki zaprti v tesno gajbico suhoparnih jalovih teorij in izsušenih papirnatih programov in receptov za »življenje« — življenja sploh ne vidijo. »Čim bolj so študirani, tem bolj so neumne«, me je nekdan kot mladega dijakca poučil modri in dobri postrežek Gantar. In se je tudi meni že takrat nekam podobno svetlikalo v butici.

Če bi pa izginila in se iztrebila tista vna-nja oblika romantike, na kateri so se bohotno pasli vsi razni dušno-hohštaplarski in še raznoliki drugi slabi nagoni ljudstev in ki se zdaj pase in goji včasih v kinogledališčih, če bi ovenel tisti nezdravi, od solz oblit, gnusno-sentimentalni plevel teatralne romantike, ki je pogubljaj in pogubil

toliko mladih, posebno ženskih duš in jih pohablja za vse življenje in ki se je takisto naselil v slabih kino gledališčih, — te vrste, oziroma te oblike romantike ne bi bilo škoda!

Slišimo in beremo tožbe, da zanimanje za knjige, sploh za tiskano dušno hrano pada. Ni res, pa ni! Narobe raste, neprestano raste, pa naj tudi računaj knjigotržcev, založnikov in izdajateljev govore proti temu dejstvu! Raste, raste, kljub nepremagljivi tiraniji kralja Alkohola. O, ko bi mogli še to proketo romantiko tirana Alkohola pognati k vragu! Kako bi nam cvele rože našega — že itak dovolj kratkega življenja! ... Seveda, lačen želodec in prazen žep imata in zahtevata spet čisto svojo obliko romantike. Pa še ta dva se ustavljata v najhujših nalihvih dežja, v najzagrizenejšem mrazu pred nalepljenimi dnevniki in se hranita ter opajata z dneviško romantiko. Bodisi tudi z »revolver-sko«, — romantika je vendarle!

Kaj ni romantično, da v teh, od Boga zapuščenih, od Satana prekletih, zmešanih, obupno žalostnih časih nove knjige in smotre sploh še izhajajo?? Da še morejo izhajati? Kaj ni višek vse romantike, da je slovenska knjiga razmeroma dosti cenejša nego n. pr. toliko ljubljena in hvaljena nemška? Če namreč primerjamo obsežnost nemškega knjižnega trga s slovenskim, je slovenska knjiga, revija tako rekoč res — knjižni dar. Slovenski založniki so pač res — zelo skromni, dasi marsikdaj proti volji in želji.

Poglejte si n. pr. mladinski list »Naš rod«! Jeli mogoče?! Saj že sam papir v nadrobni prodaji precej več stane nego ta bogato servirana dušna hrana za male kljune. Zares mnogo, mnogo preveč zastoj, o tem pričajo posebno honorarji risajočih sotrudnikov.

In tako gre deloma pišočim, najbolj pa risajočim sotrudnikom pri domala vseh naših publikacijah. Oni ta čudež romantike dosti dobro razumejo, dasi ne baš s prijetnimi občutki užitka v srcu.

Starost jajca

Število luknjic na jajčni lupini je po ameriških ugotovitvah značilno za starost jajca, njih razvrstitev je pa kakor gubice na prstu človeške roke tako rekoč osebna legitimacija kokoši, kajti pri vsaki kokoši je ta razvrstitev drugačna. Sveža jajca imajo manj luknjic nego stara, tako pravijo ameriški raziskovalci. Na veterinarskem oddelku berlinskega državnega zdravstvenega urada so skušali vprašanje o starosti jaje rešiti spet na drug način. Obsevali so 2500 jaje z ultravioletnimi žarki iz kremenčeve žarnice, ki so sami na sebi, kakor znano, nevidni, a imajo to lastnost, da spravijo površino snovi v svetlikanje ali tako imenovano fluorisciranje. Pri tem so opazili, da se svetijo kvečjemu deset dni stara jajca lepo rdeče

In če pogledam tale »Zis«, kaj ne strmite in ne strmite, da vas obsuje s tolikimi duševnimi zakladi za tako beraško miloščino? O čudež neznanski napredka tehnike in organizacije! Vsaka številka Zisa prinaša dušne hrane, zbrane in izbrane in tečnih in hitro prebavljivih izvlečkov, nalik kitajskemu obedu, nešteto jedi v malih porcijah. In vse to po premišljenih predpisih zdrave diete! Za konec obeda vam servira Zis zmerom še malo, a krepko porcijo smeha. Ta zdraži sokove, pospešuje in zaključuje dobro prebavo.

Kajpak, obleka Zisa ni baš najboljšega blaga. Hudo sodobna je, revna tako rekoč. Križi! Težko vam je pač ustreči, vi veliki otroci-godrnjači, ko ste že tako grdo razvajeni, da vas morajo z dušno hrano že kar tako pitati kot drobne ptičice v tivol-

skem gozdu, in vam vse kar v široko odprte kljune — mašiti! Jaz osebno n. pr. sem vedno na smrt žalosten, kadar zagledam kako svojo risbo tiskano v »Zisu« in jo primerjam z originalom. Temu ste krivi vi!

»Wo nix is, kommt nix hin!«, pravijo ljudje na Dunaju. Poboljšajte se, pa brž, o razvajenci!

in žametno, čim manj sveža so jajca, pa tem bolj se fluorescenčna barva približuje violičasti barvi, postaja topa in manj sveža. Domnevajo, da izvira ta pojav iz neke snovi v jajčni lupini, ki ji je ime hematoporfirin in ki se rada razkroji ter izginja iz starih lupin.

Jo-jo

Kar naenkrat je poplaval ves svet: jo-jo! Povsod sprašujejo in povsod odgovarjajo, kaj in odkod je ta nova igra s kolesčkom na niti. Pa se oglašajo »strokovnjaki«, da se je z njo zabaval Goethe, drugi dokazujejo, da je bila najbolj priljubljena Napoleonu, nekateri pa približajo, da je stvar ameriškega izvora. Menda je stara tisoč let in več, kajti nekaj je celo sledov, da so jo poznali tudi stari Heleni... Tako baje se lahko sklepa po risbah na starih grških vazah. Nikjer pa ni zapisano, da so si stari Grki s to ploščico na niti preganjali brezdelje. Kljub vsem nasprotnim trditvam je najbrže le res, da je bila sklična priprava nekakšno sredstvo, ki se je uporabljalo v tkalnicah in predilnicah in je potemtakem znana najmanj od tedaj, odkar se ljudje bavijo s tkalstvom. Kot igračo pa so jo v Evropi uporabljali od konca 18. stoletja, in sicer sprva kot »jou-jou«.

V Osaki (sedanem drugem največjem mestu in najvažnejšem pristanišču Japonske z nad 2 milijonoma prebivalcev) je l. 1720. izšla knjiga s prvo sliko o prodajalcu igre »jo-jo«. Iz poznejše knjige življenjepisov znamenitih mož, med katere so Japonci uvrstili tudi prodajalca te čudne igrače, se da posneti, da se je možak sam izdelal za iznajditelja in je bil povsod, kjer se je pokazal, posebno mla-

Poznejši francoski kralj Ludvik XVII. se je igral že kot otrok z jo-jom, kakor dokazuje ta slika Vigéea Lebruna

Celo krotilec kač se kratkočasi z jo-jo

dini v veliko veselje. Ko je prišel v Osako, ga je zapustila sreča in kmalu potem je umrl. Ubog in zapuščen, na cesti... Na mestu, kjer ga je dohitela smrt, so mu hvaležni kupci te zabavne igrice postavili spomenik z značilnim napisom, da se je njegovo kolesce življenja za vselej ustavilo ob tem spominskem kamnu.

Na Japonskem so igro sprva imenovali »teguruma« (ročno kolesce). Ko je postajala vse bolj domača, so jo prodajalci razpečavali s pesniškim nazivom »ročno kolesce gospodične metuljčka« (O uno dono no teguruma). Ker je bila izgovarjava tega poetičnega naziva predolga, so ji dejali kratko: ho-ho! Iz teh dveh kratkih besedic je igra dobila novo ime »jo-jo«, pod katerim se je letos razširila po vsem civiliziranem svetu.

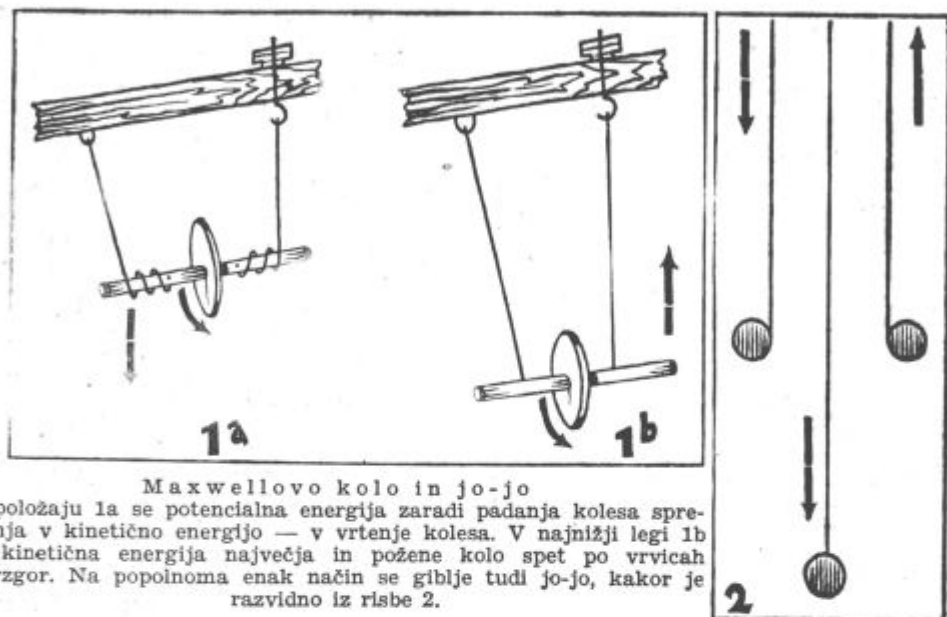
Te vrstice zlasti pa naslednje, ki vsebujejo pojasnila o tehniški plati te igre, pričujemo kot odgovor na zadevna vprašanja naših naročnikov.

Od navidezno tajnih sil gnano se spušča kolesce po vrvici navzdol in pleza po njej spet nazaj igraču v roko, brez vznemeti

in gumija. Tajne sile, ki ženejo jo-jo, so v resnici zelo preproste in pregledne. Jo-jo, ki je v bistvu sestavljen iz vretenca, obešenega na vrvi, je po načinu delovanja popolnoma sličen tako zvanemu Maxwelllovemu kolescu. Je to v principu nihalo z enim razločkom, da se tukaj giblje gmeta kolesca navzgor in navzdol, pri običajnem nihalu pa utež niha desno in

dol, dokler se slednjič ne ustavi v najnižji legi. Teoretično bi moralo biti dviganje in spuščanje brez konca, toda zaradi poprejš omenjenega trenja se po nekaj nihajih ustavi.

Pri jo-jo je pretvarjanje energije prav takošno kakor pri Maxwelllovem kolesu, le da se nihanje zaradi znatno večjega trenja že po eni fazi ustavi, če se — in

Maxwellovo kolo in jo-jo

V položaju 1a se potencialna energija zaradi padanja kolesa spreminja v kinetično energijo — v vrtenje kolesa. V najnižji legi 1b je kinetična energija največja in požene kolo spet po vrvičah navzgor. Na popolnoma enak način se giblje tudi jo-jo, kakor je razvidno iz risbe 2.

levo od mirnega položaja. V obeh primerih gre za pretvarjanje energije iz ene oblike v drugo, dokler se zaradi trenja samih delov in le-teh ob zrak gibanje ne ustavi, če se Maxwelllovo kolesce nekajkrat z roko tako zasučemo, da se niti, na katerih visi, ovijeta krog njegove osi, potem se kolesce dvigne kvišku in opravičeno je neko delo. Al' ne zaman. Kolesce ima v novem položaju nakopičeno v sebi neko energijo, tako zvano potencialno energijo ali energijo položaja, ki je takoj voljna opravljati delo, če je ne oviramo. Da je res tako, se takoj pokaže, ko kolesce izpustimo. Kolesce se namreč začne spuščati, vrteti in niti se spet odvijata z osi. Potencialna energija se pri tem spreminja v gibalno ali kinetično energijo, v našem primeru v vrtenje kolesca. Ko sta niti popolnoma odvit, je potencialne energije seveda konec, ker je doseglo kolesce najnižjo lego. Vsa se je spremenila v kinetično energijo, ki je v tem trenutku največja. Zdaj se začne obratni proces. Zaradi vztrajnosti s katero se suče kolesce, se začneta niti iznova navijati na os in kolesce se vzpenja po niti navzgor, dokler za to delo ni potrošena vsa kinetična energija, nakar se začne pojav od kraja. Rezultat tega pretvarjanja energije je ta, da kolesce delj časa niha gor in

Z zasedanja Društva narodov

>Jo-jo bo prinesel mir!<

(>Nebelspalter<)

v tem baš je problem igre — strogi fizikalni pojav s spretnostjo igrača primerno ne podpre. Niti vretenca ima igrač natakano na prstu in s primernimi »migljajci« o pravem času lahko zmerom sproti nadomesti izgubljeno energijo ter na ta način vzdržuje »plezanje« in spuščanje vreten-

ca, dokler ga je volja, oziroma kolikor daleč seže njegova spretnost, ker ima — mimogrede povedano — jo-jo še nekatera druga svojstva in muhe, ki zahtevajo prav, finega občutka in prav v tem tiči zabavnost te navidezno tako preproste igre. — st.jn.

FOTO AMATER

Oprema šolskih fotografskih tečajev

Delovno področje, ki sem ga začrtal v najvažnejših obrisih, je dovolj obsežno in marsikomu bo vzbujalo samo skrb, odkod naj vzamejo šole v dobi današnje gospodarske krize potrebna sredstva, da bi ga mogle uresničiti. O nobeni stroki ni namreč razširjeno tako trdno prepričanje, da je zvezana z velikimi stroški, kakor o fotografiji. To je zmotno ali, če hočete, točno samo tedaj, če si ne znamo že od vsega početka pomagati s sredstvi, ki so neodvisna od denarnice in ki čakajo samo naših rok. Največji izdatek bi predstavljala pač nabava dobre, univerzalne uporabne fotografske kamere, na kateri bi vodja šolskega tečaja lahko pojasnil tečajnikom temelje o konstrukciji in delovanju fotografskih kamer sploh in temeljne manipulacije fotografskega snemanja. Ta kamera naj bi bila poleg tega pripravna za vse vrste časovnih in trenutnih snemanj, za reproduciranje, povečevanje in druge procedure. Takšna kamera spada med šolska učila prav tako kakor šolski mikroskop, nagačene ptice ali priprave za električne eksperimente.

Po mojem mnenju bi tu zadostovala običajna kamera na plošče v formatu 6,5×9 cm, ki nam bo znatno znižala stroške za negativni material. Dvojni ali nekaj več nego dvojni izteg meha omogoča snemanje v bližini in daljavi, lečni sistem iz vrste tako zvanih dvojnih anastigmatov omogoča razne kombinacije z velikostjo in perspektivo predmeta, ki ga hočemo slikati, svetlobna jakost optike 4,5 daje v zvezi z močno občutljivo ploščo možnost za snemanje ob vsakem vremenu, zatvor »Compure« pa vse dolge osvetlitve in trenutne od 1 sekunde do 1.250 sekunde. Ta kamera stane v današnjih prilikah 1300 do 1800 Din, kakršno si pač izberemo. Potrebna nam je poleg nje še ena ali dve rumenici z držalom, nadalje če hočemo biti opremljeni prav za vse primere, še ena kasetna za zložene filme in adapter za navite filme. Vse to in ves ostali pribor, ki ga še potrebujemo ne bo stal čez 2000 Din, če upoštevamo izbero in nasvet kakšnega izkušenega amaterja in če smo pripravljeni izdelati si ostale potrebščine sami. Vsaka napredna šola uvaša danes v svoj urnik pouk v raznih rokodelskih

spretnostih in vsak napredni učitelj ima nekaj pojma o raznih ročnih, mizarških, strugarških in drugih delih. Po svojih načrtih in po načrtih, ki mu jih daje vsak boljši fotografski učbenik, mu ne bo težko izdelati si prav dober in poceni povečevalni nastavek k šolski kameri, lesene, z asfaltnim lakom prevlečene skleda za razne fotografske kopeli, kopirne okvire, stojala in druge, morebiti potrebne stvari.

V šoli se bo povsod našel kotiček, ki se da z najpreprostejšimi pripomočki spreminiti v temnico za razvijanje, kopiranje in povečevanje slik; če sta napeljana v ta prostor voda in elektrika, tedaj je temnica idealno opremljena. Kjer ni elektrike, zadostuje cenena svetilka na petrolej, olje ali svečo s primerno rdečo, oranžno in morebiti še zeleno šipo za razsvetljavo temnice. Tu bi opozoril na posebne barvane šipe, tako zване temnične filtre, kakršne uporablja v svoji temnici Fotoklub Ljubljana, ki so ceneno doma izdelale. Ti filtri dajejo najidealnejšo temnično razsvetljavo.

Kar se tiče kemikalij, bi nujno priporočal da se jih vsak vodja fotografskega tečaja nauči sestavljati sam, kajti tako ga bodo stale 10 do 100 krat manj, nego če jih kupuje že pripravljene. Dobre, preizkušene recepte za sestavljanje raznih raztopin ima vsak fotografski abecednik in tudi naša revija postreže z njimi prav rada vsakemu zainteresentu. — K. Kocjančič

Za goitelle bromoolia

Novejši večaki bromoolnega tiska in pretiska priporočajo bledilce, ki so sestavljeni s kromovo kislino namesto z bikromatom. Ti bledilci delujejo bolj energično in čisto ter so trajnejši. Banse, eden najboljših nemških praktikov, priporoča n. pr. tale recept:

100 ccm 10% razt. bakrene galice (kem. čiste)

50 ccm 10% razt. kalievega bromida

5 ccm 10% razt. kromove kisline

200 ccm destilirane vode,

Temperatura kopeli pri uporabi 18—20° C.

Priporočljivo je, da se kopel dan ali dva pred uporabo pusti, da se ustali. Ko se matrica zbledi, pride v malo bolj redko fiksirno kopel (1000 ccm vode, 100 g fiksnega natrona, 10 g kalievega metabisulfita). Običajna vmesna kalievska kopel med bledilcem in fiksirjem odpade. — K. K.

TRI MINUTE POTOVANJA

Saigon, orientalski Pariz

Francija izbira za službo v kolonijah izredno pametne ljudi. To izpričujejo vsi njeni državljani, ki so za deli časa prestavljene iz domovine iz preljubega Pariza n. pr. v Indokino. Vsi se trudijo, da bi ponesli s seboj nekaj lepote in duhovitosti Pariza in se presadili na tuja tla. Ko prideš v Indokino in se popelješ še kakih 60 milj od Južnokitajskega morja v notranjost dežele do Saigona, se ne moreš dovolj načuditi, kako je to mesto podobno najlepšim četrtim Pariza.

Navzlic popolnoma orientalski okolici se je Saigonu vendarle posrečilo ohraniti videz zapadnoevropskega mesta. Narava je tu res orientalska in tropskega značaja, kar pričajo vsi nasadi dreve in cvetja. Po reki, ki se vije skozi mesto, plovejo skoraj sami orientalski čolni in ladje, toda na ulicah se težko uživiš v predstavo, da si v Orientu in ne v kakem velikem mestu Zapadne Evrope. Francozi so opravili tu velikansko delo civilizacije. Premagali so džunglo in iz okužene močvare ob reki, ki je bila leglo mrzlice, pričarali eno najlepših mest na svetu.

V Saigonu so nekateri bulvari, s katerimi se niti pariški ne morejo kosati. Ob njih se vrste elegantne palače izčiščene arhitektonske lepote, pa velikanski hoteli sredi nasadov eksotičnega drevja in cvetja. Mesto je polno kavarn ne samo na bulvarih, marveč tudi na glavnem trgu, čigar poglobitveni okras je operno poslopje, posneto po znameniti pariški operi.

Saigon je lep ob vsakem dnevnem in letnem času, ali najbolj se pokaže v vsem sijaju na večer, ko zažare zvezde na globokem tropskem nebu in zavejejo hladni vetrovi, da se zniža temperatura do znošne mere. Čez dan je namreč v Saigonu taka vročina, da se niti deli časa tamkaj živeči Evropeci ne upajo na ulico, kaj šele turist, ki ni še prav

nič vaje tega podnebja. Da se izognejo tej neprijetnosti, imajo v Saigonu čisto poseben dnevni red. Vsakdanji posli se prično prav kmalu po sončnem vzhodu, ob enajstih pa se vse delo spet konča, da lahko potem ljudje do petih popoldne doma ostanejo. Najdejo pa se tudi redki, pogumni in energični ljudje, ki se ta čas vdajajo sportu. Seveda se v takih okoliščinah prav previdno igra in z dolgimi odmori, v katerih si sportniki krepke telesa s hladilnimi pijačami.

Ob izlivu reke v morje, do kamor je tri ure z avtom, je urejeno veliko morsko kopališče z lepimi hoteli, elegantnim kazinom, kavarnami in — kar je največ vredno: z blagodejno morsko sapico. Vsak prebivalec si želi prebiti tamkaj vsaj nekaj prijetnih ur na teden.

Na večer oživi Saigon kakor bučen panj. Mahoma se napolnijo vse kavarne in ob zvokih francoskih orkestrrov, ki igrajo najnovejše evropske in ameriške »lagerje«, se vlečejo zabave pozno v noč, ko začno slednjič ugašati električne žarnice kakor kresnice v tropskem zelenju. Lepšega prizora, kakor ga nudijo večerna zabavišča na prostem v Saigonu, res nisi deležen niti v samem Parizu. In Francozom je vse to prav dobro znano, pa se zato preveč ne branijo v to kolonjsko mesto, ki se čisto imenuje biser Orienta.

Pozitivna elektrika

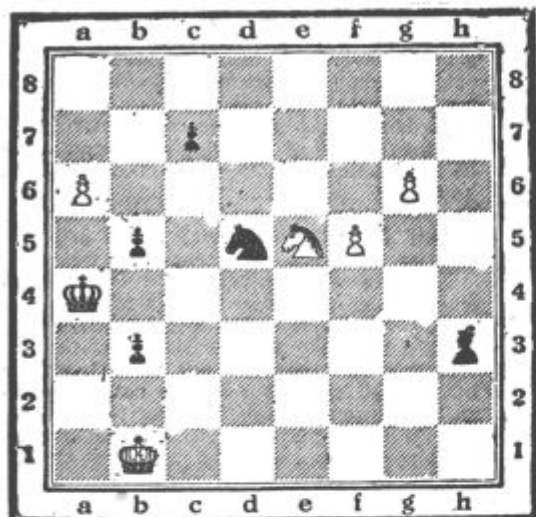
Na tehnološkem inštitutu kalifornijske univerze je C. D. Anderson raziskoval neke električne delce, nastajajoče pri vpadanju kozmičnih žarkov na atome. Ugotovil je, da so ti delci nositelji pozitivne elektrike in da imajo presenetljivo majhno gmoto. Doslej so veljali za nosilce pozitivne elektrike tako zvani protoni, to so vodikovi atomi, ki so izgubili obkrožujoče jih elektrone. Teža protona je bila 1850 krat večja od teže elektrona, ki velja za nosilca negativne elektrike. Anderson je po tem takem zdaj našel nove nosilce pozitivne elektrike, samostojne delce, ki so v bistvu docela slični elektronom. Če se bodo njegovi izsledki potrdili, potem bo treba sedanja naziranja o bistvu elektrike temeljito revidirati.

Odkod spački med sadjem?

Do nedavna so mislili, da je spačenja sadja: hrušk in jabolk n. pr. »okamenja« kriva neprimerna zemlja ali napačno gnojenje. Šele zadnji čas se posplošuje prepričanje, da so vzrok strupeni piki stegice. Živi pa na drevju zelo mnogo vrst stenic in težko je bilo trditi, katere vrste utegnejo biti nevarne. H. Lehmann z inštituta za rastlinske bolezni v Landsbergu je zdaj dognal, da je pik večine drevesnih stenic razmeroma nedolžen, da povzroča le mehanske ranitve, ki se prav naglo spet zacelijo. Le nekako šest vrst je takih stenic, da se od njihovega strupa sadje spači. Ni pa še ugotovljeno, ali je strupena slina stence, ali pa pridejo pri ranici v meso mikroorganizmi, ki izločajo rast zavirajoče srupe.

SAHI

H. Rink
Prvi natis

Beli na potezi dobi.

Rešitev problema 25

1. Se1—c2, b5—b4; 2. Dc3—d3! 1....
Sa8—c7; 2. Dc3—c6+! 1.... Kd5—e4;
2. Dc3—e3+; 1.... f5—f4; 2. Sc2—b4+.
Problem prisilnih potez s čistimi mat-slikami.

P. Rebstock: PRVI SNEG

ZNAMKE

PRIPoveduje70

Zadnji portugalski kralj

Mladenič, ki ga vidimo na znamki, je rade volje zamenjal moč in nevarnosti vladarskega poklica z veselim življenjem zasebnika na angleškem podeželju. — Don Manuel je sedel 1908 na portugalski kraljevi prestol, toda že čez dve leti ga je pregnala

revolucija. Izginil je brez obotavljanja, kajti ves čas svojega vladanja ni užil nobene prave radosti. Zato se je 1910 rad umaknil na Angleško.

Pri letnih dohodkih, ki so znašali en milijon dolarjev, in pri intenzivnem interesu za sport je bila zanj dežela, ki je doživela po njegovem odhodu neštete revolucije in 40 novih vlad, brez vsake privlačnosti. Na Angleškem si je nabavil dragoceno knjižnico, eno največjih na svetu.

Njegova slika je bila objavljena na portugalskih znamkah neposredno pred njegovim izgnanstvom. Čez nekaj tednov pa je bila tiskana na znamkah beseda »Republika«. Don Manuel je umrl 2. julija letos. Bil je zadnji vladarske rodbine, ki je vladala skoraj 300 let na Portugalskem.

ANEKDOTE

Gledališki kritik Fr. Mauthner (pisatelj in filozof, 1849—1923) je некоč gledal premiero strogo naturalističnega dela. Na odru (bilo je že v zadnjem dejanju) sta bila dva zaljubljenca, ki sta že delj časa govorčila o odvsih in prav sentimentalnih stvareh. Končno sta se poljubila, nato pa je dejal ljubimec:

— Sedaj, draga, bova nekoliko sedla v mesečini, sredi cvetočih roz, si gledala v oči in molčala.

Mauthner, ki je sedel v prvi vrsti, se je po teh besedah tiho dvignil in dejal na pol glasno:

— Jaz pa porabljam ta kratki molk in izginjam, da ne bom motil!

ge, je še nespremenjeno dejstvo, dasi se na knjižnem trgu dobi lahko za mal denar dobra in čitanja vredna literatura. Trditev, da vzame povprečni Američan knjigo v roke le vsakih pet let, je tudi danes še resnična. Zato pa ni več točno, da bi moral povprečni Američan imeti svoj avtomobil; v časih depresije je moral marsikdo — na stotisoče je takih — to ugodnost žrtvovati. Prav tako pa je gotovo, da bo najmanjšeboljšanje razmer v tem pogledu spet vrnilo prejšnje čase, dasi so se medtem ljudje najbrž naučili, da je odveč, če ima kdo dva voza naenkrat.

Američan se zaradi splošne gospodarske krize ni prenehal seliti, njegovo bivališče kljub temu ni nikoli prav dolgo ustaljeno. Ker je življenje cenejše in zaslužek manjši, si je najel cenejše in preprostejše stanovanje ali pa se deloma seli za delom od zapada proti vzhodu ali od severa proti jugu. Ko se bodo razmere izboljšale, bo spet povezal culo, prodal, česar ne bo mogel vzeti s seboj in odšel s trebuhom za kruhom — prav tako kot v prvi dobi kolonizacije. Američan je nemiren. Sem in tja so trdili, da je ta lastnost nekam mladostna, toda prav za prav kaže le to, da se ta Američan ne more privaditi domačih tal in mu je tuje vse, kjer živi. Američani se ne oprimejo z dušo in telesom svoje domače grude in zato so tudi zakrivali, da jim Evropci očitamo, češ da nimajo duše. Da bi izpolnili to praznoto, se skupno z vrstniki zbirajo v množicah; saj so tudi kot

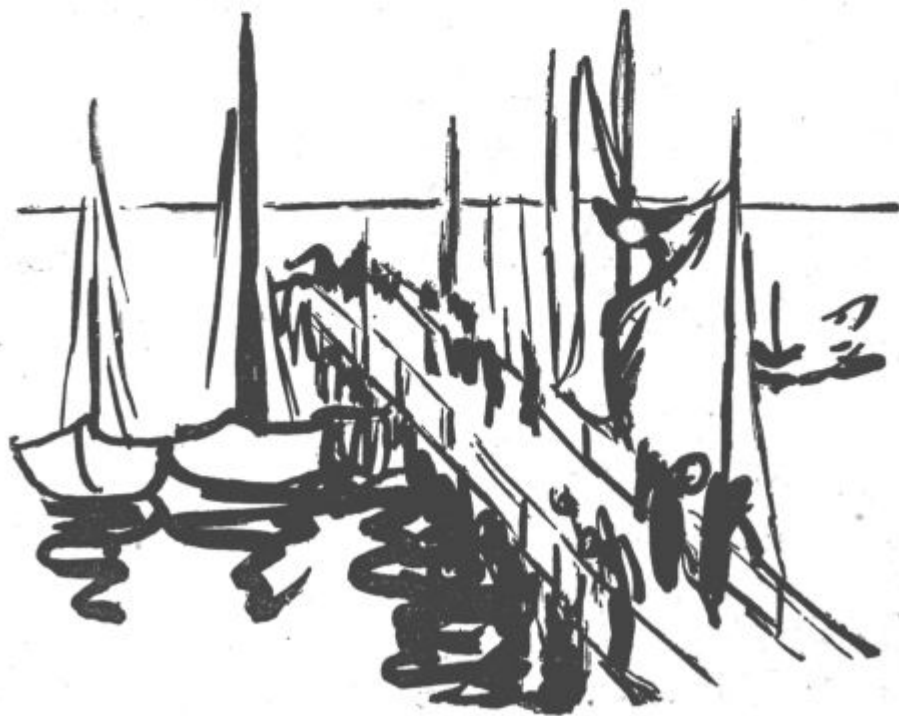
osebe proizvod te množice. Njihov oče ali ded sta zrasla z njo in sta prinesla s seboj njene dobre in slabe strani. Morda jih bodo kdaj izgubili, morda bodo poznejši rodovi ustvarili drugačen povprečni tip. Za zdaj pa je to nemogoče, dasi je bilo mnogo študija, kako bi lahko ustvarili novega povprečnega Američana.

Skušnje po depresiji tudi v tem oziru ne bodo koristile. Američan je človek, ki živi od danes do jutri, človek, ki razdira, ker nima smisla za delo trajne vrednosti, izkoriščevalec v verskem in političnem pogledu, ki se prilagodi stalnim spremembam v svoji okolici. Kje naj se torej ukorenini novo američanstvo, o katerem se toliko govori? Ali se bo morda vrnilo zaupanje v gospodarske možnosti? Ali so se morda pokazali prvi znaki novega nujnega razmaha s povratkom k resnici kot po vsaki depresiji? Skromna je tolažba, da čaka Amerika samo še na likvidacijo najmočnejše zamrznjene aktivne postavke, in sicer na to, da bo postal povprečni človek spet delaven in se bo zavedal odgovornosti.

Kajti prav ta človek se bistveno ni spremenil... Dr. M. K.

K sliki na ovitku

»ZJUTRAJ« — delo švedskega slikarja Nikolaja LAFRENSENA (v Franciji Lavreince), roj. 30. okt. 1737 v Stockholmu, umrl 6. dec. 1807.

SEGALL: Na pomoč!

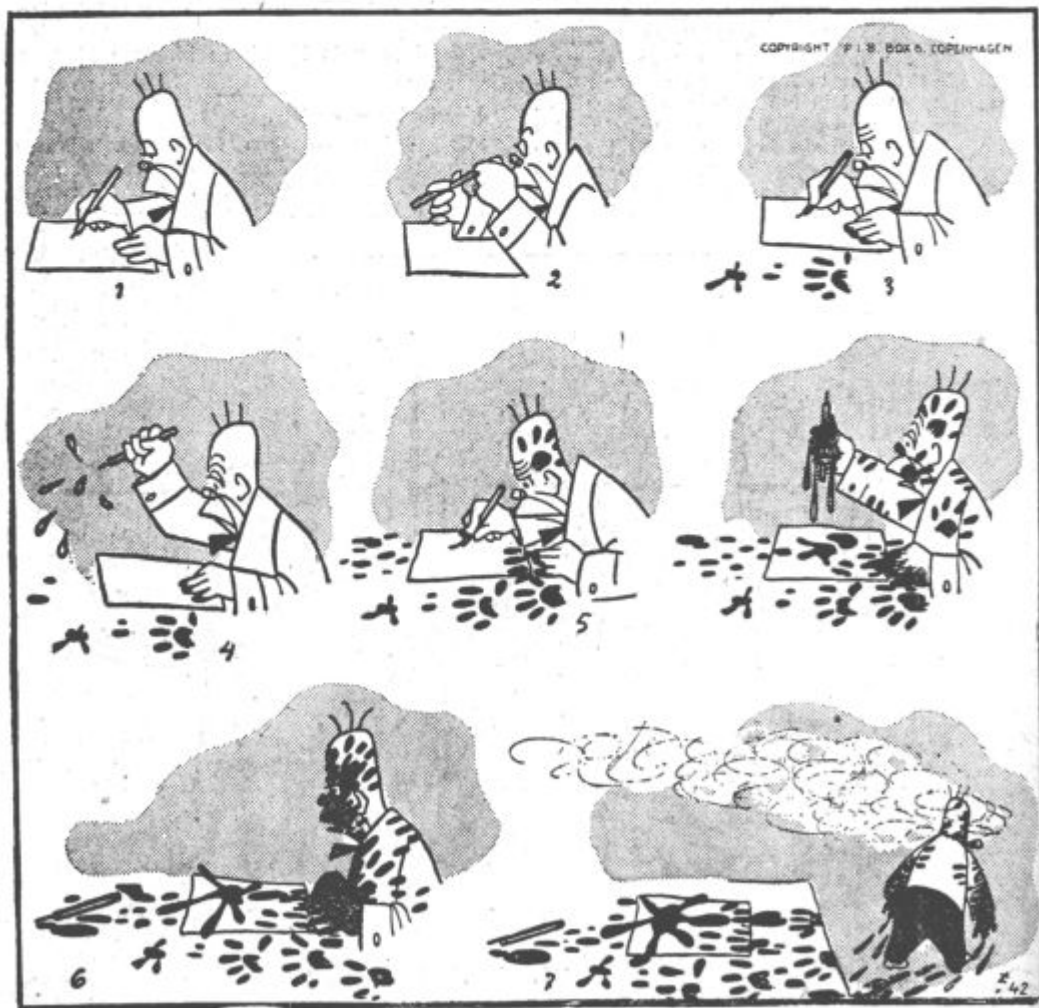
HUMOR

Društvo narodov varčuje.
Grška dobi samo juho, ker že dve leti ni
plačala svojih prispevkov.
(»Berlingske Tidender«)

Za album zločincev.
...tako... zdaj pa napravite prijazen
obraz!
(»Life«)

Adamson je dobil polnilni peresnik